

Povratak zatvorenika starije životne dobi u društvo - iz perspektive stručnjaka

Dilber, David

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:416173>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

David Dilber

**POVRATAK ZATVORENIKA STARIJE ŽIVOTNE DOBI
U DRUŠTVO - IZ PERSPEKTIVE STRUČNJAKA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica:
prof. dr. sc. Silvia Rusac

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
<i>1.1. Reintegracija u društvo nakon izdržavanja kazne zatvora</i>	2
<i>1.2. Specifičnosti otpuštenih zatvorenika starije životne dobi</i>	4
<i>1.3. Poslijepenalna zaštita otpuštenih zatvorenika: ključni akteri i uloge</i>	6
2. Cilj i istraživačka pitanja	9
3. Metoda	9
<i>3.1. Uzorak</i>	9
<i>3.2. Postupak i metoda prikupljanja podataka</i>	10
<i>3.3. Mjerni instrument</i>	11
<i>3.4. Obrada podataka</i>	12
4. Rezultati i rasprava	13
<i>4.1. Izazovi u procesu socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora</i>	13
<i>4.1.1. Izostanak neformalne podrške</i>	15
<i>4.1.2. Zdravstveni izazovi</i>	17
<i>4.1.3. Financijski izazovi</i>	19
<i>4.1.4. Izazovi prilagodbe na društvene promjene</i>	20
<i>4.1.5. Izazovi u ostvarivanju prava</i>	22
<i>4.1.6. Izazovi smještaja</i>	23
<i>4.2. Ključni čimbenici za uspješnu socijalnu reintegraciju osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora</i>	25
<i>4.2.1. Neformalna podrška</i>	26
<i>4.2.2. Formalna podrška</i>	27
<i>4.2.3. Okolnosti boravka u zatvoru</i>	32
<i>4.2.4. Individualne karakteristike</i>	33
5. Ograničenja istraživanja	35
Literatura	39

Povratak zatvorenika starije životne dobi u društvo - iz perspektive stručnjaka

Sažetak: *Zbog globalnog fenomena starenja populacije, primjetan je značajan porast broja starijih osoba koje su prethodno služile kaznu zatvora i sada se vraćaju u društvo. Osobe u starijoj životnoj dobi već se suočavaju s brojnim izazovima povezanim s prirodnim starenjem, a dugotrajno zatvorsko iskustvo često dodatno pogoršava te poteškoće. Ova kombinacija starenja i zatvorskog iskustva može otežati njihovu reintegraciju u zajednicu, čineći prilagodbu na život izvan zatvora posebno zahtjevnom. Cilj ovog kvalitativnog istraživanja jest dobiti uvid u specifičnosti socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora iz perspektive stručnjaka. Podaci u istraživanju prikupljeni su metodom polustrukturiranog intervjua s probacijskim službenicima i djelatnicima organizacija civilnog društva koji imaju iskustva u pružanju podrške starijim osobama pri reintegraciji nakon izdržavanja kazne zatvora. Provedeno istraživanje identificiralo je brojne izazove s kojima se suočavaju stariji pojedinci u ovom procesu, uključujući izostanak neformalne podrške, zdravstvene i financijske izazove, prilagodbu na društvene promjene, ostvarivanje prava te izazov smještaja. Ključni čimbenici za uspješnu reintegraciju ove populacije u društvo uključuju neformalnu i formalnu podršku, okolnosti boravka u zatvoru i individualne karakteristike pojedinaca. Rezultati istraživanja ukazuju na to da osobe starije životne dobi nakon izlaska iz zatvora predstavljaju posebno ranjivu skupinu. Njihova specifična stanja i potrebe zahtijevaju posebnu pažnju i prilagodbu. Sveobuhvatan i koordiniran pristup uzimajući u obzir njihove specifične potrebe, ključno je za njihovu uspješnu reintegraciju i poboljšanje kvalitete života.*

Ključne riječi: socijalna reintegracija, kazna zatvora, osobe starije životne dobi, stručnjaci, podrška

The reintegration of older prisoners into society: perspectives from experts

Abstract: *Due to the global phenomenon of population aging, there is a significant increase in the number of older individuals who have previously served prison sentences and are now re-entering society. Older adults already face numerous challenges related to natural aging, and prolonged prison experience often exacerbates these difficulties. This combination of aging and incarceration can complicate their reintegration into the community, making the adjustment to life outside prison particularly demanding. The aim of this qualitative research is to gain insight into the specifics of social reintegration for older individuals after serving prison sentences from the perspective of experts. Data for the study were collected through semi-structured interviews with probation officers and staff from civil society organizations who have experience in providing support to older individuals during their reintegration after serving prison sentences. The research identified numerous challenges faced by older individuals in this process, including the lack of informal support, health and financial challenges, adjustment to social changes, access to rights, and housing issues. Key factors for the successful reintegration of this population into society include informal and formal support, the conditions of imprisonment, and individual characteristics. The findings indicate that older individuals leaving prison represent a particularly vulnerable group. Their specific conditions and needs require special attention and adaptation. A comprehensive and coordinated*

approach, considering their specific needs, is crucial for their successful reintegration and improvement in quality of life.

Keywords: social reintegration, prison sentence, older individuals, experts, support.

Izjava o izvornosti

Ja, David Dilber pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: David Dilber

Datum: 13.8.2024.

1. Uvod

U posljednja dva desetljeća jedan od najvažnijih globalnih trendova jest kontinuirano starenje stanovništva. To se može uočiti kroz rast udjela osoba starije životne dobi u ukupnoj populaciji i produljenje očekivanog životnog vijeka. Republiku Hrvatsku također bilježi proces demografskog starenja, o čemu svjedoče podaci Državnog zavoda za statistiku (2021.) prema kojima svaki peti stanovnik Republike Hrvatske ima više od 65 godina. U skladu s globalnim fenomenom starenja, bilježi se skok u broju osoba starije dobi prema kojima se izriču kaznenopravni postupci, odnosno kaznenopravne sankcije (Maloić, 2022.).

Svjetska zdravstvena organizacija usvojila je dokument Akcijskog plana pod nazivom „Desetljeće zdravog starenja 2020. – 2030.“ 3. kolovoza 2020. godine na 73. Svjetskoj zdravstvenoj skupštini (WHO, 2022.). Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (2022.), zdravo starenje podrazumijeva optimizaciju mogućnosti za socijalno, mentalno te fizičko zdravlje, omogućujući osobama starije životne dobi aktivno sudjelovanje u društvu u kojem nisu diskriminirani te uživanje u neovisnom i kvalitetnom životu. Osobe starije životne dobi kojima je izrečena neka od kaznenopravnih sankcija, posebice one s iskustvom izdržavanja zatvorske kazne, u tom dokumentu prepoznate su kao ranjiva skupina.

Prema posljednjem Izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara za 2022. godinu (Vlade RH, 2024.) na kraju 2022. godine u kaznenim ustanovama nalazilo se 6 osoba starijih od 80 godina, od kojih su 5 muškaraca i 1 žena. To čini 0,24% ukupne populacije zatvorenika. Također, evidentirano je 56 zatvorenika u dobi između 70 i 80 godina, od kojih su 53 muškarca i 3 žene, što predstavlja 2,25% ukupne populacije zatvorenika. U istom razdoblju, 214 zatvorenika bilo je u dobi od 60 do 70 godina, među kojima je većina, 200 muškaraca i 14 žena, što iznosi 8,59% ukupne populacije zatvorenika.

U zatvorskom sustavu Republike Hrvatske, rijetki su slučajevi smrti zatvorenika tijekom izdržavanja kazne. Prema prethodnom Izvješću, u 2022. godini zabilježeno je 20 prirodnih smrti i 3 slučaja samoubojstava među osobama lišenima slobode, što predstavlja smanjenje za 10 slučajeva u usporedbi s 2021. godinom. Unatoč smanjenju broja smrti,

potrebno je naglasiti važnost za sustavnom skrbi i nadzorom nad zdravljem zatvorenika starije životne dobi kako bi se osiguralo njihovo dostojanstvo i sigurnost unutar zatvorskih uvjeta.

U međunarodnim istraživanjima o populaciji starijih zatvorenika, znanstvenici često postavljaju donju granicu između 50 i 60 godina, dok se u posljednje vrijeme sve češće koristi dob od 50 godina kao donja granica (Maloić, 2022.). Rezultati istraživanja ukazuju da zatvorenici brže stare zbog nepovoljnih uvjeta izvan zatvora i dodatnih učinaka dugotrajnog boravka u zatvoru, u prosjeku su oko deset godina stariji od svoje kronološke dobi u usporedbi s osobama koje žive slobodno u društvu (Cadet, 2021, prema Maloić, 2022.). Isto tako, postoji mnogo faktora koji dovode do ranijeg starenja zatvorenika, uključujući stres zatvorske svakodnevice, loša prehrana, nedostatna zdravstvena skrb, opasnost zatvorskog života te štetni učinci ponašanja prije zatvaranja i siromaštva.

Osobe starije životne dobi koje se vraćaju u zajednicu nakon izlaska iz zatvora često se suočavaju s jedinstvenim izazovima i preprekama koje zahtijevaju osjetljiv pristup i sustavnu podršku. Razumijevanje njihovih potreba i integracija u društvo postaju ključni faktori za uspješnu reintegraciju. Zbog svega do sad navedenog, jasno je kako je nužno osigurati uspješnu reintegraciju zatvorenika starije životne dobi u slobodno društvo kako bi se spriječio njihov ponovni povratak u zatvor, što je jedno od ključnih pitanja za socijalnu sigurnost.

1.1. Reintegracija u društvo nakon izdržavanja kazne zatvora

Socijalna reintegracija predstavlja kompleksan proces u kojem se osobe koje su izašle iz zatvora suočavaju s različitim izazovima pri povratku u društvo. Ovi izazovi mogu imati socijalne, materijalne i psihološke aspekte, uključujući emocionalni stres i brojne praktične poteškoće (Maloić i Todosiev, 2020.). Najopsežniji izraz koji pokriva ovo područje je poslijepenalna zaštita, koja obuhvaća sve aktivnosti usmjerene na podršku otpuštenim osuđenima s ciljem njihove uspješne socijalne prilagodbe (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Pregled stranih izvora pokazuje da se koriste različiti termini za opisivanje ovog područja, no najčešće se koriste izrazi engl. *reentry* i engl. *resettlement*. Socijalnu reintegraciju Taxman (2004.) definira kao proces koji odgovara na potrebe

preživljavanja, poput hrane, smještaja i zaposlenja, te razvoja vještina kao što su tretman, pismenost i radno osposobljavanje, s ciljem rehabilitacije otpuštenih zatvorenika. Proces reintegracije sagledava se s gledišta rehabilitacijskog pristupa, a također se ističu ciljevi poput povećanja sigurnosti u društvu putem pružanja usluga otpuštenim zatvorenicima. Ove usluge su dokazano učinkovite u smanjenju rizika od recidivizma i u olakšavanju reintegracije u zajednicu (Taxman, 2004.).

Pojam recidivizma značajan je u socijalnoj reintegraciji, pri čemu pregled literature ukazuje na tri osnovna oblika kriminalnog recidivizma: ponovno uhićenje, povratak u zatvor ili nadzor te ponovna osuda za novo kazneno djelo (Lotar Rihtarić i sur., 2017.). Osim ovih definicija, recidivizam se može razmatrati i kao ponavljanje kaznenih djela, bez obzira na to jesu li otkrivena ili su počinitelji procesuirani i kažnjeni (Payne, 2007.). Socijalna integracija igra ključnu ulogu u smanjenju recidivizma među bivšim zatvorenicima te isto tako smanjuje osjećaj izolacije i povećava njihovu pripadnost zajednici, što može značajno smanjiti vjerojatnost ponovnog počinjenja kriminalnih djela.

Multifaktorski model spremnosti za tretman počinitelja kaznenih djela (Day i sur., 2010.) je važan teorijski model koji se isključivo fokusira na počinitelje kaznenih djela (Ratkajec Gašević i Žižak, 2026.). Model se može koristiti kao teorijsko polazište za proučavanje reintegracije osoba starije životne dobi u društvo nakon izlaska iz zatvora iz razloga što identificirajući prepreke i potencijalne čimbenike spremnosti unutar osobe, konteksta i terapijskog okruženja, pruža okvir za razumijevanje kompleksnosti reintegracijskog procesa. Model je razvijen na način koji razlikuje tri različita, iako povezana konstrukta: motivaciju za liječenje, responsivnost i spremnost. Motivacija za sudjelovanje u programima reintegracije može se istražiti kroz prizmu modela, proučavajući kako osobne karakteristike i percepcije pojedinca utječu na njihovu volju za promjenom. Responsivnost se može analizirati kroz prilagodbu intervencijskih metoda i tehnika prema potrebama i mogućnostima starijih osoba, dok se spremnost može istražiti kroz procjenu njihove sposobnosti i resursa potrebnih za uspješnu reintegraciju. Osim što objašnjava individualne čimbenike, model također razrađuje kontekstualne aspekte koji mogu utjecati na nečiju spremnost (Ratkajec Gašević i Žižak, 2016.). Ključni kontekstualni čimbenik je percipirana podrška, koja u slučaju osoba starije životne dobi posebno

uključuje podršku od strane supružnika/ce, djece, drugih članova obitelji, prijatelja i susjeda. S obzirom na navedeno, u kontekstu istraživanja reintegracije starijih osoba, model pruža okvir za proučavanje motivacije za sudjelovanje u programima reintegracije, analizirajući kako osobne karakteristike i percepcije pojedinca utječu na njihovu volju za promjenom. Također, omogućuje analizu responsivnosti intervencijskih metoda i tehnika prema potrebama i mogućnostima starijih osoba, kao i procjenu njihove spremnosti kroz ocjenu njihovih sposobnosti i resursa potrebnih za uspješnu reintegraciju.

1.2. Specifičnosti otpuštenih zatvorenika starije životne dobi

Brojna istraživanja pokazuju da zatvorenici starije životne dobi imaju specifične potrebe u pripremi za otpust iz zatvora. Ove potrebe variraju među zatvorenicima, ovisno o njihovim financijskim i zdravstvenim uvjetima, kao i o duljini vremena provedenog u zatvoru.

Istraživanja ukazuju na specifična obilježja starijih zatvorenika koja proizlaze iz nepovoljnih životnih okolnosti te povećanog rizika od bržeg starenja, što rezultira višestrukim potrebama i povećanim rizikom od zdravstvenih problema i socijalne isključenosti (Maloić, 2022.). Zatvorenik koji je starije životne dobi morati će se suočiti raznim barijerama koje Bae (2020.) dijeli na individualne i društvene. Individualne prepreke se odnose na zdravstvene probleme, probleme mentalnog zdravlja, invaliditet, nedostatak stambenog prostora i mnoge druge, dok društvene prepreke mogu se kretati od izostanka kontakta s obitelji do nedostatka određenih vještina, te nedostatnog obrazovanja. Za određene pojedince, povratak iz zatvora može predstavljati izrazito stresan trenutak, ispunjen brojnim preprekama i nepredvidivim okolnostima.

Prema istraživanju Hayesa i suradnika (2012.), većina starijih zatvorenika izražavala je zabrinutost ili zbunjenost zbog izlaska iz zatvora, dok je značajan postotak njih ostao bez posjeta tijekom boravka u zatvoru, a također je evidentirano da dio njih nije sudjelovao u nikakvim aktivnostima za vrijeme izdržavanja kazne. Činjenica da znatan broj starijih zatvorenika nije imao posjete tijekom boravka u zatvoru ukazuje na potrebu za većom podrškom i povezanošću s vanjskim svijetom tijekom njihovog zatvorskog razdoblja. Također, nedostatak aktivnosti u zatvoru može imati negativan utjecaj na njihovu mentalnu i emocionalnu dobrobit. Ovi podaci naglašavaju važnost prilagođenih programa

podrške i resocijalizacije za starije zatvorenike kako bi se osigurala njihova uspješna reintegracija i smanjio rizik od recidivizma. Prilično je jasno da ukoliko osoba boravi u zatvorskom okruženju bez određenog kontakta s svijetom van zatvora te bez ikakvih aktivnosti u danu, da to može utjecati na njihovo zdravlje te stvoriti strah oko izlaska iz zatvora.

Stojković (2007.) ističe da osobna prilagodba može varirati u težini, ovisno o količini dostupnih resursa, ali i o okolnostima u kojim su boravili unutar zatvora. Istraživanje koje je proveo Crawley (2004.) je pokazalo kako najizazovnije skupina u reintegraciji obuhvaća starije zatvorenike koji su dugi niz godina proveli u zatvoru, često zbog težih zločina, što ih čini osjećajima izoliranima od društva. Nakon puštanja iz zatvora, često su prepušteni sami sebi i često nisu adekvatno pripremljeni za život na slobodi. Isto tako, stiče da najveću brigu zatvorenika predstavljaju pitanja vezana uz njihov budući smještaj, financijske mogućnosti te zdravstveno stanje, kao i s kim će živjeti nakon izlaska iz zatvora. Zatvorski sustav pružao im je sigurnost kroz formalnu i neformalnu podršku, kao i pomoć u svakodnevnim aktivnostima, što čini izlazak iz zatvora često vrlo stresnim iskustvom za njih koje obiluje izazovima i neizvjesnostima. Zatvorenici koji su imali podršku supružnika i/ili obitelji najčešće su pokazivali nadu i entuzijazam u vezi s procesom preseljenja (Crawley, 2004.).

Važno je uzeti u obzir specifične potrebe starijih zatvorenika tijekom njihovog boravka u zatvoru, što nakon izlaska može imati značaj utjecaj i na njihovu reintegraciju. Stariji zatvorenici često se suočavaju s kompleksnim zdravstvenim i socijalnim izazovima. Oni pate od kroničnih bolesti i invaliditeta u stopama koje su usporedive s onima kod osoba koje nisu bile zatvorene, ali su 10 do 15 godina starije (Stojković, 2007.). Prema istraživanju Hayesa i suradnika (2012.), preko 90% starijih zatvorenika pati od različitih fizičkih problema, kao što su visoki krvni tlak i osteoartritis. Također, čak 61% njih ima dijagnosticirane psihičke poremećaje, najčešće depresiju ili poremećaj zlouporabe alkohola. Svakodnevno funkcioniranje postaje izazovnije za ove zatvorenike s kroničnim bolestima, što zahtijeva dodatan napor osoblja zatvora kako bi se adekvatno riješili njihovi problemi i izazovi (Stojkovic, 2007.). Dodatni problem s kojim se suočavaju stariji zatvorenici je infrastruktura zatvora. Prema Potteru i suradnicima (2007.), dizajn i

infrastruktura zatvora često su usklađeni s potrebama mlađih i fizički sposobnih osoba koje čine većinu zatvorske populacije.

Postoje strana istraživanja koje se bave socijalnom reintegracijom osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora. Međutim, u Hrvatskoj ne postoje istraživanja koja se specifično fokusiraju na tu temu. Iako su provedena istraživanja o procesu povratka u društvo nakon zatvora, često nisu u potpunosti uzele u obzir specifične potrebe i izazove s kojima se suočava starija populacija. Prema Maloić (2022.), u Hrvatskoj je potrebno provesti daljnja znanstvena istraživanja kako bi se identificirali specifični karakteristike i potrebe otpuštenih zatvorenika starije životne dobi. Isto tako, ističe važnost evaluacije prilagođenosti i učinkovitosti trenutnog sustava kaznenih sankcija kako bi se adekvatno odgovorilo na sadašnje i buduće poteškoće u pružanju podrške ovoj skupini.

1.3. Poslijepenalna zaštita otpuštenih zatvorenika: ključni akteri i uloge

Prema Maloić (2020.), poslijepenalna zaštita se sastoji od svih postupaka prema otpuštenom zatvoreniku koja za cilj ima omogućiti pozitivnu socijalnu adaptaciju. Navedeni pojam se sastoji od aktivnosti nadležnih institucija, kao i neinstitucionalnih pristupa, s ciljem pružanja pomoći otpuštenim zatvorenicima. Isto tako, Knežević (2008.) navodi kako se u hrvatskom pravnom sustavu koriste pojmovi postpenalna zaštita i postpenalna pomoć, koji obuhvaćaju raznolike oblike institucionalnih i neinstitucionalnih aktivnosti.

Prema Jandrić-Nišević (2020.), programe poslijepenalne zaštite moguće je razdvojiti u dvije glavne podjele. Prvi su strukturirani programi koji se provode tijekom izdržavanja kazne zatvora. Drugi su programi pomoći koji se provode nakon što su zatvorenici otpušteni ili tijekom trajanja njihovog uvjetnog otpusta iz zatvora.

Maloić (2020.) ističe tri ključna pitanja vezana uz poslijepenalnu zaštitu otpuštenih zatvorenika. Prvo, kako osigurati socijalnu reintegraciju počinitelja uz minimalan rizik za zajednicu. Drugo, kako postupati u slučaju da otpušteni zatvorenik ponovo počini kazneno djelo. Treće, kako povećati angažman i sudjelovanje relevantnih aktera kako bi se poboljšala učinkovitost reintegracije zatvorenika.

Poslijepenalna zaštita bivših zatvorenika može se promatrati kroz tri modela koji se razlikuju prema ulozi koju bivši zatvorenik preuzima (Taxman, 2004.; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Prvi model temelji se na dobrovoljnosti bivšeg zatvorenika koji samostalno odlučuje o traženju usluga i programa. Drugi model podrazumijeva da bivši zatvorenik ima ulogu aktivnog primatelja, dužan pridržavati se naloga radi zaštite zajednice, uz prijetnju kazne. Treći model uključuje aktivnu participaciju bivšeg zatvorenika, koji se smatra odgovornim za vlastiti proces reintegracije i donošenje odluka, te je aktivno uključen u analizu rizika i osmišljavanje odgovora na svoje kriminogene potrebe (Taxman, 2004.; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020.).

Nakon dolaska u kaznionicu, priprema zatvorenika za otpust postaje dio njegovog programa izvršavanja kazne. Tri mjeseca prije isteka kazne, kaznionica pojačava aktivnosti kako bi zatvorenika pripremila za povratak u društvo, što može uključivati individualne ili grupne savjetodavne sesije (Vlada RH, 2022.). Priprema za otpust obuhvaća organiziranje smještaja, prehrane, liječenja te rješavanje pitanja prebivališta ili boravišta. Također se poduzimaju koraci za poboljšanje obiteljskih odnosa, pronalaženje zaposlenja, dovršavanje obrazovanja te osiguravanje financijske potpore za osnovne potrebe i druge oblike podrške. Nakon otpusta, kaznionica može zatražiti pomoć državnih tijela, institucija i udruga kako bi zatvorenicima pružila daljnju podršku.

Prema Maloiću i Jandrić Nišević (2020.), za uspješno provođenje kazne zatvora i socijalnu reintegraciju otpuštenih zatvorenika u Hrvatskoj ključni su zatvorski, probacijski i sustav socijalne skrbi. Isto tako navode, kako u posljednje vrijeme, nevladin sektor također postaje sve važniji čimbenik u ovom procesu.

Probacijska služba u svom radu naglasak stavlja na integraciju počinitelja kaznenih djela u društvo te sigurnost zajednice. Prema Izvješću o radu probacijske službe za 2022. (Vlada Republike Hrvatske, 2024.), probacijska služba nastoji: 1. sprječavanje budućeg kriminalnog ponašanja, 2. olakšavanje socijalne integracije zatvorenika ili osuđenika u zajednicu, 3. osiguranje zaštite zajednice od rizika i neprimjerenog ponašanja osoba pod nadzorom, 4. utjecanje na okolnosti koje su dovele do počinjenja kaznenih djela i mogle bi uzrokovati ponavljanje kriminalnog ponašanja, te 5. omogućavanje donošenja informiranih, kvalitetnih i učinkovitih odluka u vezi s počiniteljima kaznenih djela.

Jandrić Nišević (2020.) naglašava da u praksi u Hrvatskoj probacijska služba pridaje veliku važnost upravljanju rizikom i zaštiti zajednice, dok u isto vrijeme stavlja naglasak na pružanje podrške zatvorenicima u njihovom procesu prilagodbe i integracije u društvo.

U mnogim zemljama nevladine organizacije su prvotno preuzele određene poslove, prije nego što je država preuzela nadležnost nad njima. Nasuprot tome, kod nas je nevladin sektor tek u posljednje vrijeme stekao veći značaj, osobito u području sustava socijalne skrbi te veći značaj kod izvršavanja zatvorske kazne. (Jandrić Nišević, 2020.). Prema Izvješću iz 2022., navodi se, budući da izostanak podrške nakon što su otpušteni iz zatvora, predstavlja značajan faktor rizika za povratak u kriminal, Uprava za zatvorski sustav i probaciju aktivno radi na jačanju suradnje s relevantnim institucijama i organizacijama civilnog društva (Vlada RH, 2024.). Nevladine organizacije su pragmatične u svojem djelovanju, te je naglašen uspješniji odnos sa zajednicom i efikasnije su u svom radu, što im omogućava bolji pristup socijalnoj integraciji osoba nakon izdržavanja kazne zatvora (Hedderman i Hucklesby, 2016., prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Jedan od ključnih zadataka nevladinih organizacija uključuje promicanje potreba i interesa osoba koje su izašle iz zatvora. U Hrvatskoj, ovakve aktivnosti mogle bi značajno doprinijeti povećanju svijesti o važnosti socijalne reintegracije zatvorenika (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Pritom, angažman nevladinog sektora pokazuje se posebno korisnim za otpuštene osobe s nekim specifičnim izazovima i potrebama, kao što su ovisnici, osobe s psihičkim poremećajima, pripadnici nacionalnih i etničkih manjina te osobe koje su starije životne dobi (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.).

Kod djelokruga rada sustava socijalne skrbi, vidljiva je potreba za boljim uvažavanjem određenih i složenih potreba bivših zatvorenika, ali i potreba obitelji zatvorenika (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Brozić Perić i suradnici (2017., prema Jandrić Nišević, 2020.) ističu nekoliko ključnih izazova poslijepenalne zaštite na primjeru Centra za socijalnu skrb Zagreb, uključujući nedovoljnu informiranost otpuštenih zatvorenika o njihovim pravima, učestale zahtjeve za novčanom pomoći te činjenicu da bivši zatvorenici nisu identificirani kao zasebna skupina korisnika. Isto tako, postojeće zakonodavstvo ne omogućuju organiziranje smještaja za otpuštene zatvorenike osim u prihvatilištima za beskućnike. Nove inicijative predlažu da se da se bivši zatvorenici tretiraju kao zasebna

skupina korisnika putem izmjena Zakona o socijalnoj skrbi. Ovim promjenama bi se omogućilo bolje identificiranje i sustavno praćenje povratnika, što bi rezultiralo većom dostupnošću usluga iz sustava socijalne skrbi za njih te bi centri za socijalnu skrb pružali kvalitetniju podršku (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.).

Važno je napomenuti da organizacija poslijepenalne zaštite u Hrvatskoj napreduje u pozitivnom smjeru, a njezina uspješnost uvelike ovisi o kvaliteti suradnje među različitim sektorima (Jandrić Nišević, 2020.). No, isto tako, ovisi i o kontinuiranom unapređenju zakonodavstva i praksi koje podržavaju rehabilitaciju i reintegraciju bivših zatvorenika te omogućuju dostupnost i dobru kvalitetu programa podrške. Potrebno je kontinuirano raditi na povećanju odgovornosti kako zatvorenika, tako i države, zajednice i društva u cjelini, te uložiti veće resurse u poslijepenalnu zaštitu (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Unapređenje poslijepenalne zaštite i socijalne integracije zatvorenika zahtijeva kontinuirane napore svih ključnih dionika, a također je od velike važnosti povećati javnu svijest o važnosti ovog procesa za sigurnost zajednice i dobrobit svih članova zajednice (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.).

2. Cilj i istraživačka pitanja

Cilj istraživanja bio je dobiti uvid u specifičnosti socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora iz perspektive stručnjaka.

U skladu s definiranim ciljem istraživanja, istraživačka pitanja na koja se pokušava dobiti odgovor ovim istraživanjem jesu sljedeća:

1. Koji se izazovi javljaju u procesu socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora?
2. Koji su ključni faktori za uspješnu reintegraciju osoba starije životne dobi u društvo nakon izlaska iz zatvora?

3. Metoda

3.1. Uzorak

U ovom istraživanju sudjelovalo je šest stručnjaka, od kojih je pet bilo ženskog spola. Tri sudionika su bila zaposlenici organizacija civilnog društva, dok su preostala tri radila kao

probacijski službenici. Svi sudionici su po struci socijalni radnici, što osigurava relevantnost njihovih stručnih uvida za potrebe istraživanja. Dob sudionika se kretala od 28 do 55 godina, s prosječnom dobi od 38 godina ($M=38$). Sudionici su bili zaposleni na područjima Grada Zagreba i Pule.

Za potrebe ovog istraživanja korištena je neprobabilistička metoda uzorkovanja. Prema Milasu (2009.), ova metoda počiva na prosudbi istraživača i specifičnim potrebama istraživanja. U ovom slučaju, specifična potreba istraživanja bila je identificirati sudionike koji se u svom stručnom radu bave procesom socijalne integracije osoba nakon izdržavanja kazne zatvora.

S obzirom na to da se istraživanje bavi malom i specifičnom populacijom, prilikom formiranja uzorka korištena je tehnika snježne grude. Ova metoda je pogodna kada je potrebno identificirati uski krug ljudi koji posjeduju određene karakteristike, omogućujući širenje uzorka kroz preporuke stručnjaka koji poznaju druge stručnjake s istim karakteristikama (Milas, 2009.). U ovom istraživanju, tehnika snježne grude primijenjena je za odabir dostupnih i voljnih stručnjaka. Spomenuti inicijalni stručnjaci potom su preporučili druge stručnjake koji zadovoljavaju kriterije za sudjelovanje u istraživanju. Kriterij za sudjelovanje bio je zaposlenje u probacijskoj službi ili organizaciji civilnog društva koja ima iskustva u pružanju podrške za reintegraciju osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora. Stručnjaci koji su sudjelovali u istraživanju morali su biti senzibilizirani za specifične izazove i potrebe osoba starije životne dobi koje izlaze iz zatvora, te posjedovati iskustvo u radu s ovom populacijom i poznavati njihove životne uvjete nakon izlaska. Iako je bilo nemoguće u potpunosti osigurati da će svi stručnjaci imati duboko znanje u svim segmentima predmeta istraživanja, nastojalo se osigurati relevantnost njihovih uvida time što su u istraživanju sudjelovali stručnjaci s najmanje dvije godine radnog iskustva s ovom populacijom.

3.2. Postupak i metoda prikupljanja podataka

Podaci u ovom istraživanju prikupljeni su u razdoblju od 1. lipnja 2024. do 5. srpnja 2024. godine. Tijekom tog razdoblja provedena su tri intervjua uživo i tri telefonska intervjua. Telefonski intervjui korišteni su kao alternativa zbog geografskih udaljenosti između istraživača i nekih sudionika. Intervjui su u prosjeku trajali 30 minuta. Ova trajanje

omogućila je dovoljno vremena za detaljno ispitivanje ključnih tema, dok je istovremeno osiguravala efikasno korištenje vremena sudionika i istraživača.

Ovo istraživanje je provedeno u skladu s načelima Etičkog kodeksa, pri čemu su poštovana temeljna etička načela, uključujući dobrovoljnost sudjelovanja i povjerljivost podataka. Prije svakog intervjua, sudionicima su detaljno objašnjeni svrha i ciljevi istraživanja te su zatraženi njihovi pristanci za dobrovoljno sudjelovanje i suglasnost za snimanje. Sudionici su također obaviješteni da će transkripti intervjua biti korišteni samo za analizu i neće biti predstavljeni pojedinačno, već će rezultati istraživanja biti prikazani u obliku objedinjenih ukupnih rezultata.

Za potrebe ovog istraživanja, podaci su prikupljeni korištenjem metode polustrukturiranog intervjua. Ova metoda je odabrana jer omogućava detaljno istraživanje iskustava stručnjaka iz njihove perspektive, uz uzimanje u obzir značenja koja pridaju tim iskustvima i kontekstualnih okolnosti (Yin, 2011.). Prema Baumanu (2015.), polustrukturirani intervjui balansiraju između organizacije i okvira strukturiranog pristupa te fleksibilnosti i spontanosti nestrukturiranog intervjua, što čini ovu metodu prikladnom za istraživanje. Ova metoda omogućila je istraživaču da unaprijed pripremi ključna pitanja, osiguravajući da svi relevantni aspekti teme budu pokriveni, dok istovremeno je pružala mogućnost postavljanja dodatnih pitanja tijekom intervjua na temelju odgovora sudionika. Time se osiguralo dubinsko razumijevanje složenih i specifičnih iskustava stručnjaka, što je ključno za sveobuhvatnu analizu i uvid u procese reintegracije zatvorenika starije životne dobi u društvo.

3.3. Mjerni instrument

U istraživanju je korišten unaprijed pripremljen protokol s pitanjima kao mjerni instrument. Protokol intervjua obuhvaćao je nekoliko ključnih elemenata: sociodemografska pitanja o sudionicima, uvodno pitanje o njihovom iskustvu u radu s ciljnom populacijom, 12 pitanja usmjerenih na istraživačka pitanja, te završno pitanje koje je omogućilo sudionicima da iznesu dodatne uvide i informacije koje smatraju relevantnima za temu, a koje nisu bile obuhvaćene prethodnim pitanjima. Iako je protokol imao zadanu strukturu, omogućena je fleksibilnost u oblikovanju i postavljanju novih

pitanja te prilagodbi redoslijeda pitanja, ovisno o odgovorima sudionika. U nastavku su priložena pitanja koja su bila umjerena na istraživačka pitanja:

1. Kako biste opisali položaj osoba starije životne dobi nakon izlaska iz zatvora?
2. Opišite u kojoj mjeri su osobe starije životne dobi pripremljene na izlazak na slobodu.
3. Kako se osobe starije životne dobi razlikuju po svojim potrebama i izazovima u odnosu na ostale zatvorenike tijekom procesa reintegracije u društvo?
4. Prema Vašem mišljenju, jesu li osobe starije životne dobi upućene i svjesne svojih prava i dostupnih resursa nakon izlaska iz zatvora?
5. Kakav je pristup socijalnim uslugama, poput psihološke podrške ili savjetovanja, za osobe starije životne dobi nakon izlaska iz zatvora?
6. Kako biste opisali ulogu obitelji u njihovom procesu reintegracije u društvo?
7. Kako biste opisali ulogu socijalnih mreža (prijatelji, susjedi, kolege na poslu...) u životu osoba starije životne dobi nakon što izađu iz zatvora?
8. Kako biste opisali ulogu zaposlenja u njihovoj reintegraciji?
9. Kako lokalna zajednica može doprinijeti uspješnijoj reintegraciji?
10. Na koji način stigmatizacija od strane okoline utječe na njihovu reintegraciju?
11. Kako resocijalizacijski tretmani u vašoj udruzi/probacijskom uredu doprinose njihovoj uspješnijoj reintegraciji?
12. Kako bi sustav socijalne skrbi mogao bolje odgovoriti na potrebe osoba starije životne dobi nakon izlaska iz zatvora?

3.4. Obrada podataka

U ovom istraživanju, za kvalitativnu analizu podataka primijenjena je metoda tematske analize. Ova metoda omogućava dublje istraživanje konteksta povezanog s poučavanjem i učenjem kroz analizu otvorenih odgovora iz anketa ili transkribiranih intervjua, što

kvantitativna analiza često ne može pružiti (Castleberry i Nolen, 2018.). U skladu s razinom prepoznavanja tema, korištena je semantička analiza koja se fokusira na doslovnu interpretaciju izjava sudionika. Ovo uključuje analizu njihovih izjava u njihovom izvornom obliku, bez dodatnog tumačenja ili traženja značenja izvan njihovih doslovnih riječi (Braun i Clarke, 2006.).

Tematska analiza provedena je u skladu s koracima, odnosno fazama navedenim u radu Braun i Clarke (2006.). Prije samog procesa analize, ključno je bilo temeljito upoznavanje s sadržajem i predmetom istraživanja. Početni korak uključivao je transkripciju svih provedenih intervjua. Nakon transkribiranja, podaci su obrađeni otvorenim kodiranjem kako bi se identificirali inicijalni kodovi. Ti kodovi su, na temelju njihove međusobne povezanosti, grupirani u potkategorije, koje su potom objedinjene u šire kategorije. Sljedeća faza obuhvaćala je detaljno pregledavanje i analizu stvorenih kategorija i potkategorija, uključujući njihovu integraciju, nadopunjavanje i eventualno preformulaciju. Na kraju, izvedeni su zaključci iz analize i pripremljen je završni izvještaj. Radi jasnijeg pregleda analiziranih podataka, kodovi, kategorije i tematske cjeline predstavljeni su u tabličnom obliku u poglavlju "Rezultati istraživanja i rasprava" u nastavku teksta.

4. Rezultati i rasprava

Provedenom tematskom analizom sadržaja, u nastavku su prikazani rezultati za sljedeća tematska područja: a) Izazovi u procesu socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora, b) Ključni čimbenici za uspješnu reintegraciju osoba starije životne dobi u društvo nakon izlaska iz zatvora.

4.1. Izazovi u procesu socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora

Analizom odgovora sudionika na prvo istraživačko pitanje, identificirano je šest ključnih tematskih cjelina. Te su tematske cjeline, zajedno s pripadajućim kodovima radi lakše preglednosti, prikazane u tablici. Svaka od identificiranih tematskih cjeline predstavlja jedan od glavnih izazova u socijalnoj integraciji osoba starije životne dobi nakon izdržavanja zatvorske kazne. Ovi izazovi obuhvaćaju: izostanak neformalne podrške,

zdravstvene izazove, financijske izazove, izazove prilagodbe na društvene promjene, izazove u ostvarivanju prava te izazove smještaja.

Tablica 4.1. *Izazovi u procesu socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora*

KODOVI	KATEGORIJE	TEMATSKE CJELINE
Osuđivanje obitelji	IZOSTANAK PODRŠKE OD OBITELJI	IZOSTANAK NEFORMALNE PODRŠKE
Smrt članova obitelji		
Narušeni obiteljski odnosi		
Doživljavanje različitih reakcija	IZOSTANAK PODRŠKE OD PRIJATELJA	
Smrt prijatelja		
Narušeni prijateljski odnosi		
Izoliranost od svoje okoline	IZOSTANAK PODRŠKE OKOLINE	
Osjećaj usamljenosti u okolini		
Stigmatizacija u okolini		
Pojava kroničnih bolesti	NARUŠENO FIZIČKO ZDRAVLJE	ZDRAVSTVENI IZAZOVI
Opadanje intelektualnih sposobnosti		
Fizička onesposobljenost		
Psihološki izazovi	NARUŠENO MENTALNO ZDRAVLJE	
Emocionalni izazovi		
Izostanak prava na mirovinu	NEPOVOLJNA FINANCIJSKA SITUACIJA	
Skromni iznosi mirovina		
Nedovoljan iznos novčanih naknada		
Neodgovorno raspolaganje novcem	FINANCIJSKA NEPISMENOST	
Neefikasno upravljanje dugovima		
Nedostatak štednih navika		
Nedostatak svijesti o događajima izvan zatvora	TEŠKOĆE PRILAGODBE NA NOVE ŽIVOTNE OKOLNOSTI	IZAZOVI PRILAGODBE NA DRUŠTVENE PROMJENE
Otežana prilagodba na izmijenjenu sredinu		
Neprepoznatljivost vanjskog svijeta		
Otežanu prilagodbu na ubrzani tehnološki napredak	TEŠKOĆE PRILAGODBE NA TEHNOLOŠKE PROMJENE	
Digitalna nepismenost		
Izostanak prava	NEDOSTATNA PRAVNA ZAŠTITA	
Nedovoljna zakonska prepoznatljivost		
Neupućenost u svoja prava	NEINFORMIRANOST O PRAVIMA	
Nedostupnost informacija		
Složen proces ostvarivanja prava		

Dugotrajnost postupaka	IZAZOVI U ADMINISTRATIVNIM POSTUPCIMA	
Preferencije stanodavaca	DISKRIMINACIJA OD STRANE STANODAVACA	IZAZOV SMJEŠTAJA
Predrasude stanodavaca		
Nemogućnost institucionalnog smještaja	NEMOGUĆNOST PRIKLADNOG SMJEŠTAJA	
Nemogućnost izvaninstitucionalnog smještaja		
Nepristupačnost smještaja		

4.1.1. Izostanak neformalne podrške

Kao jedan od ključnih izazova u socijalnoj reintegraciji osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora, identificiran je izostanak neformalne podrške koji se odnosi na **izostanak podrške obitelji, podrške prijatelja te podrške okoline**. Prisutnost ili odsutnost ove podrške može igrati ključnu ulogu u oblikovanju njihovih iskustava i uspjeha u procesu reintegracije. **Izostanak podrške od obitelji** očituje se kroz *osuđivanje od strane obitelji* („...osuđuju ih i kad završe kaznu u zatvoru.” (S1)), *smrt članova obitelji* (... a ponovno povezivanje s obitelji može biti otežano jer su neki članovi obitelji možda preminuli.....” (S1)) i *narušene obiteljske odnose* („Kada se trebaju povezati ponovno s obitelji, može biti teže jer su...se odnosi narušili tijekom vremena provedenog u zatvoru.” (P1)). Obiteljska podrška smatra se ključnom za njihovu socijalnu integraciju, što potvrđuje istraživanje koje su proveli La Vigne i suradnici (2004., prema Maloić i Todosiev, 2020.) u kojem je 58% bivših zatvorenika istaknulo obiteljsku podršku kao ključnu za njihovo nastojanje da se ne vrate u zatvor. Podaci u istraživanju kojeg su proveli Hughes i Bensel (2022.) ukazuju da su probacijski službenici bili itekako svjesni da se mnogi uvjetno otpušteni zatvorenici starije životne dobi vraćaju u zajednicu s malo ili nimalo obiteljske podrške. Do trenutka kada zatvorenici starije životne dobi budu pušteni iz zatvora, mnogi su izgubili svoje voljene i nemaju se kome obratiti u zajednici. Bivši zatvorenici smatraju da je nedostatak obiteljske podrške glavna prepreka u procesu njihove socijalne reintegracije, što je često zanemareno od strane državnih i nevladinih organizacija (Denney i sur., 2014., prema Maloić i Todosiev, 2020.). Prema Europskim zatvorskim pravilima (Council of Europe, 2006., prema Maloić i Todosiev, 2020.), za učinkovitu socijalnu reintegraciju zatvorenika naglašene su sljedeće ključne odrednice: potreba za što češćim kontaktima zatvorenika s vanjskim svijetom, omogućavanje posjeta

kako bi se očuvali i razvijali obiteljski odnosi, međusobna suradnja zatvora i organizacija koje pružaju nadzor te pomoć otpuštenim zatvorenicima kako bi im se omogućila podrška obiteljskom životu. **Izostanak podrške od prijatelja** se očituje kroz *doživljavanje različitih reakcija prijatelja* („Neki prijatelji se vesele što vas vide, a neki vam tek mahnu rukom i vi znate da su vas prezreli ili vas se boje ili vas osuđuju pa su vas zato isključili.” (S3)), *smrt prijatelja* („Kod onih zaista visoke dobi puno prijatelja često više nije ni živo...” (P3)) i *narušene prijateljske odnose* („Puno prijatelja su je izbjegavali i odbijali pružiti priliku za novi početak, svi ti prijašnji odnosi su se narušili tijekom njenog boravka u zatvoru.” (P1)). Bivši zatvorenici pri povratku u svoju staru okolinu se često susreću s istim društvom, susjedima i raznim pričama, što može otežati uspješnu reintegraciju u društvo s obzirom da su sada okolnosti drugačije (Savanović, 2020.). Wyse (2018.) navodi kako su bivši stariji zatvorenici često bili izolirani od svojih socijalnih mreža, bilo zbog vlastitog izbora ili zbog raspada tih mreža. Oni koji su se trudili izbjegavati droge i alkohol često su se distancirali od prijašnjih društvenih krugova ili su izbjegavali ulični život kako bi izbjegli sukobe s policijom. Ta izolacija bila je posljedica njihove želje da ostanu izvan zatvora. Isto tako, brza gentrifikacija promijenila je četvrti u koje su se vraćali, ostavljajući ih bez starih prijatelja i poznanika, a zbog toga su mnogi bivši zatvorenici starije životne dobi imali poteškoća u uspostavljanju novih društvenih veza nakon izlaska iz zatvora (Wyse, 2018.). Nalazi ovog istraživanja ukazuju na to kako je potrebno razviti specifične programe podrške koji će se fokusirati na obnovu i izgradnju socijalnih mreža za bivše zatvorenike starije živote dobi. Takvi programi mogu uključivati organizirane društvene aktivnosti koje omogućuju bivšim zatvorenicima da se ponovno povežu s ljudima i stvore nove prijateljske veze. Grupe za podršku mogu pružiti sigurno okruženje gdje mogu dijeliti svoja iskustva, dobiti emocionalnu podršku i savjete za suočavanje s izazovima reintegracije. Mentorski programi, u kojimaiskusni mentori pomažu bivšim zatvorenicima da se prilagode novim životnim okolnostima, mogu igrati ključnu ulogu u pružanju smjernica i podrške. **Izostanak podrške okoline** obuhvaća *izoliranost u svojoj okolini* („Vidim da se često osjećaju izolirano od svoje okoline.” (P1)), *osjećaj usamljenosti* („Stariji su često usamljeni u svojoj lokalnoj zajednici zbog nemogućnosti uklapanja u društvo.” (P2)) i *stigmatizaciju u okolini* („Kada počnete izlaziti među ljude, dugo vas još prati sumnja kako svi znaju da ste bili u zatvoru.” (S3)). Sudionici istraživanja su ukazali na to da se pri izlasku iz zatvora, oni mogu osjećati kao

da ih njihovi susjedi, prijatelji i šira zajednica ne prihvaćaju, što ih dodatno udaljava od drugih ljudi. Takva izoliranost može otežati njihovu prilagodbu i povratak u svakodnevni život, jer im nedostaje društvena interakcija i podrška. Usamljenost koju osjećaju može biti vrlo teška i dodatno otežati njihov povratak u normalan život. Lončar (2016.) navodi kako stigmatizacija koju bivši zatvorenici doživljavaju vrlo je intenzivna i može izazvati brojne probleme na društvenom i osobnom planu. Kao posljedice mogu se pojaviti slabljenje socijalnih veza, sužavanje društvenog kruga, potpuna izolacija, problemi sa samopoštovanjem i samopouzdanjem, narušena slika o sebi, kao i konkretni zdravstveni problemi, uključujući fizičko i psihičko zdravlje (Lončar, 2016.). Nužno je senzibilizirati društvo kroz podizanje svijesti i edukaciju. Isticanje uspješnih priča o bivšim zatvorenicima koji su se uspješno reintegrirali može pomoći u promjeni percepcije te pokazati da promjena i rehabilitacija nisu samo moguće, već i vrlo uspješne.

4.1.2. Zdravstveni izazovi

Zdravstveni izazovi, koji su identificirani kao jedni od ključnih izazova u reintegraciji osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora uključuju **narušeno fizičko zdravlje** i **narušeno mentalno zdravlje**. Osobe starije životne dobi već su suočene s brojnim zdravstvenim izazovima zbog prirodnog starenja, a kada se doda dugotrajan boravak u zatvoru, ovi izazovi se često dodatno pogoršavaju. Dosadašnja istraživanja su pokazala da zatvorenici stare brže od opće populacije zbog prethodnog uključivanja u rizična ponašanja, nedostatka zdravstvene zaštite prije zatvora i povećanog rizika od prijenosa bolesti tijekom kazne (Hughes i Bensel, 2022.). Prema sudionicima istraživanja, **narušeno fizičko zdravlje** se očituje kroz *pojavu kroničnih bolesti* („Oni imaju veće zdravstvene probleme, kao što je pojava kroničnih bolesti.” (P1)), *opadanje intelektualnih sposobnosti* („U starijoj dobi dolazi do prirodnog opadanja intelektualnih sposobnosti, što znači da trebaju više vremena za usvajanje novih znanja i prilagodbu novim situacijama.” (S2)) te *fizičku onesposobljenost* („Imaju puno fizičkih ograničenja i zbog toga ne mogu obavljati sve svakodnevne aktivnosti.” (P1)). Zdravstveni problemi uvijek se navode kao čimbenici koji utječu na uspjeh ponovnog integriranja u društvo i ispunjavanje uvjeta uvjetnog otpusta (Hughes i Bensel, 2022.). Rakes i suradnici (2018.) navode kako osobe starije životne dobi imaju brojne kronične zdravstvene probleme te da unutar zatvorskih ustanova imaju ograničen pristup preventivnim zdravstvenim

mjerama. Isto tako, probacijski službenici koji su sudjelovali u istraživanju kojeg su proveli Hughes i Bensel (2022.) su izvijestili da su morali provoditi dodatno vrijeme s starijim uvjetno otpuštenim zatvorenicima u vezi s organiziranjem prijevoza do medicinskih pregleda, ispunjavanjem medicinske dokumentacije, pronalaženjem stanovanja s medicinskom pomoći te obavljanjem kućnih posjeta. U kontekstu, **narušenog mentalnog zdravlja** identificirani su **psihološki** te **emocionalni izazovi**. Kao najčešće **psihološke izazove** u reintegraciji osoba starije životne dobi nakon zatvora prepoznati su anksioznost i depresivnost („Često osjećaju veliku anksioznost zbog ponovnog ulaska u društvo.” (P1), „Stariji su često depresivni i anksiozni.” (P2)), utjecaj na strukturu ličnosti („Nerijetko su stariji muškarci obilježeni dužim zatvorskim stražom koji je značajno utjecao na strukturu ličnosti i doveo do određenih promjena.” (S3)) te stres („Nerijetko mi navode kako im je jako stresno kada izađu iz zatvora.” (P3)). Sudionici u istraživanju, kao najčešće **emocionalne izazove** naveli su osjećaj ljutnje („Često se osjećaju ljuti zbog raznih situacija prilikom integracije” (P2)), krivnje („Nije baš da se svi pomire s tim da su bili u zatvoru, i dalje ih drži osjećaj krivnje.” (S1)), nesigurnosti i opasnosti („Kako su u zatvoru navikli, tako i vani nekad osjećaju nesigurnost i opasnost.” (S2)). Prema istraživanju Hayesa i suradnika (2012., prema Maloić 2022.), zatvorenici u dobi od 50 do 59 godina često su se suočavali s problemima u mentalnom zdravlju, pri čemu je čak 90% njih u rasponu od 50 do 54 godine imalo neki oblik mentalnog poremećaja. S druge strane, studija koju su proveli Kingston i suradnici (2011., prema Maloić, 2022.) u četiri zatvora u Engleskoj pokazala je da je 12% zatvorenika starijih od 50 godina imalo kognitivne defekte, dok je mentalni poremećaj bio dijagnosticiran samo kod polovice njih. Williams i Abraldes (2007.) proveli su istraživanje u kojem su podaci ukazivali da bivši zatvorenici starije životne dobi često pate od različitih mentalnih poremećaja, uključujući depresiju, anksioznost i kognitivne smetnje. Podaci su pokazali da su ovi problemi često pogoršani uvjetima u zatvorima koji nisu prilagođeni potrebama starijih osoba. Također, navedeno istraživanje je otkrilo da su stariji zatvorenici podložniji razvoju demencije, osobito Alzheimerove demencije zbog stresa, izolacije i nedostatka adekvatne zdravstvene skrbi. Istraživanje koje su proveli Crawley i Sparks (2005.,) pokazalo je da mnogi stariji zatvorenici doživljavaju stres i psihološku traumu povezanu s boravkom u zatvoru te kako dugotrajno zatvaranje može dovesti do gubitka kontakta s vanjskim svijetom, što uzrokuje značajnu anksioznost pri

pomisli na puštanje na slobodu. Na temelju ovih nalaza, dolazi se do zaključka kako je ključno razviti specijalizirane zdravstvene programe i usluge usmjerene na potrebe bivših zatvorenika starije životne dobi. To uključuje osiguravanje kontinuirane zdravstvene skrbi koja pokriva i fizičke i mentalne aspekte zdravlja. Programi bi trebali uključivati preventivne mjere, redovite medicinske preglede i rehabilitaciju koja je prilagođena starijoj populaciji. Prema Maloić (2022.), ključno je provoditi preventivne mjere za očuvanje općeg zdravlja i stanja osoba starije dobi koje su osuđene, kako bi se poboljšala njihova dobrobit i korist za društvo. Dugoročno gledano, troškovi liječenja i zbrinjavanja ovih osoba daleko su skuplji za državni proračun u odnosu na troškove preventivnih intervencija.

4.1.3. *Financijski izazovi*

Sudionici u istraživanju prepoznali su financijske izazove kao jedne od ključnih u reintegraciji bivših zatvorenika starije životne dobi. Ti financijski izazovi obuhvaćaju **nepovoljnu financijsku situaciju** te **financijsku nepismenost** osoba starije životne dobi nakon izlaska iz zatvora. Njihova **nepovoljna financijska situacija** očituje se kroz **izostanak prava na mirovinu** („*Nemaju pravo na mirovinu...nisu stigli nakupiti godine za mirovinu jer su dugo bili iza rešetaka.*” (P2)), **skromne iznose mirovina** („...možda netko od njih uspije ishoditi neku mirovinu ako je nekad radio, ali ti iznosi su vrlo skromni onda.” (S1)) te **nedovoljne iznose novčanih naknada** („...praktički nemaju, primanja su im neka zajamčena, minimalna naknada i još neke druge novčane pomoći, ali to sigurno nije neka velika svota novca.” (S1)). Maloić i Jandrić Nišević (2020.) ističu kako financijski faktori, kao što su nedostatak neovisnog prihoda i financijske poteškoće, mogu biti ključni uzroci za počinjenje kaznenih djela i povratak u zatvor. Većina bivših zatvorenika se nakon povratka u zajednicu suočava s izostankom financijskih sredstava, velikim iznosima dugova, ovrhama te nezaposlenošću (Knjižek i sur., 2017., prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Isto tako, navedeno istraživanje je pokazalo da bez zadovoljenih osnovnih potreba kao što su osiguran smještaj, hrana, mogućnosti prijevoza i osnovnih novčanih resursa za pokriće svakodnevnih potreba, uključujući osobnu higijenu, teško je postići učinkovitu socijalnu reintegraciju (Knjižek i sur., 2017., prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). **Financijska nepismenost** osoba starije životne dobi nakon izlaska iz zatvora, u ovom istraživanju obuhvatila je **neodgovorno raspolaganje**

novcem („U zatvoru izgube onaj takozvani osjećaj za vrijednost novca i ne znaju rasporediti prihode na način da budu dostatni za cijeli mjesec.” (S3)), *neefikasno upravljanje dugovima* („Ne znaju kako upravljati dugovima i kako ih smanjiti ili otplatiti” (P3)) te *nedostatak štednih navika* („Sav novac koji dobe, odmah potroše, ne znaju niti ne žele štediti taj novac.” (P1)). Financijska pismenost prepoznaje se kao važan faktor u kontekstu reintegracije bivših zatvorenika starije životne dobi (Saber i sur., 2023.). Nedostatak financijske pismenosti može dovesti do lošeg upravljanja financijskim problemima, što izlaže zatvorenike dodatnim financijskim teškoćama, dok bi povećanje financijske pismenosti može im pomoći u donošenju boljih financijskih odluka i sprječavanju ponovnog uključivanja u kriminalne aktivnosti. Teorija ljudskog kapitala sugerira povezanost između razine financijske pismenosti zatvorenika i stope ponovnog kriminala, pri čemu osobe s nižom razinom financijske pismenosti mogu biti sklonije vraćanju u ekonomski nepovoljna područja, čime se povećava vjerojatnost ponavljanja kaznenih djela (Saber i sur., 2023.). S obzirom kako nedostatak edukacije u ovom području može pogoršati njihovu sposobnost da se uspješno reintegriraju u društvo, nužno je razviti sveobuhvatne programe podrške koji uključuju financijsku edukaciju i pomoć u pronalaženju stabilnih izvora prihoda, pri čemu bi programi financijskog obrazovanja trebali pružiti osnovne informacije o upravljanju novcem, planiranju štednje i izbjegavanju dugova.

4.1.4. Izazovi prilagodbe na društvene promjene

Kao jedni od ključnih izazova reintegracije osoba starije životne dobi nakon izlaska iz zatvora, prepoznati su izazovi prilagodbe na društvene promjene koje se odnose na **teškoće prilagodbe na nove životne okolnosti** te **teškoće prilagodbe na tehnološke promjene**. Kao **teškoće prilagodbe na nove životne okolnosti**, sudionici istraživanja prepoznali su *otežanu prilagodbu na izmijenjenu sredinu* („Ako se vrate u sredinu koja se znatno promijenila ili je izgrađena nova infrastruktura, teže će se snalaziti.” (S2)), *neprepoznatljivost vanjskog svijeta* („Vanjski svijet je za njih postao skoro pa neprepoznatljiv nakon svih tih godina u zatvoru.” (S1)) te *nedostatak svijesti o događajima izvan zatvora* („Nisu svjesni događaja promjena u svijetu koje su se izdogađale dok su bili u zatvoru.” (P1)). Petersilia (2003.) ističe da mnogi pojedinci koji su proveli duge kazne u zatvoru otkrivaju kako se svijet promijenio na načine koje nisu

mogli predvidjeti. To uključuje promjene u društvenim normama i njihovim zajednicama. Neprilagođenost novim okolnostima može uzrokovati osjećaj zbunjenosti i tjeskobe. Bivši zatvorenici često ne znaju kako početi obnovu svog života, što može biti vrlo stresno. Ovo je naročito relevantno za one koji su veći dio svog odraslog života proveli u zatvoru, jer im mogu nedostajati osnovne životne vještine i socijalne mreže potrebne za uspješnu reintegraciju (Travis, 2005.). Ova tranzicija iz zatvora u društvo uključuje prelazak iz organiziranog, nadziranog i strukturiranog načina života u potencijalno neuređeno i nenadzirano okruženje, što dodatno otežava prilagodbu i integraciju u društvo (Liu i sur., 2024.). Što se tiče **teškoća prilagodbe na tehnološke promjene**, one su u istraživanju obuhvatile *otežanu prilagodbu ubrzani tehnološki napredak* („Tehnologija i društvene mreže su se promijenile, pa se teško prilagođavaju novim uvjetima.”(P1), „Društvo je previše napredovalo. Pogotovo u zadnje vrijeme s napredovanjem tehnologije, starije osobe se teško prilagođavaju tome općenito, a pogotovo one osobe koje su još bile u zatvoru.” (P2)) te *digitalnu nepismenost* („Pri tome se te osobe, djelomično i zbog boravka u zatvoru gdje određena tehnologija iz sigurnosnih razloga nije dozvoljena, ne znaju se služiti mailovima, elektroničkom poštom i tako dalje.” (P3), „Ako su osuđeni prije 20 godina, nisu imali iskustva s pametnim telefonima ili drugim modernim tehnologijama koje su danas uobičajene.” (S2)). Bivši zatvorenici često imaju ograničene tehnološke vještine i predstavljaju jednu od najugroženijih skupina u digitalnoj dobi jer tijekom njihovog boravka unutar zatvora, njihova digitalna znanja nisu ažurirana, što uzrokuje značajne prepreke u prilagodbi na tehnologiju nakon izlaska (Liu i sur., 2024.). Neovisno o kaznenom djelu koje je dovelo do oduzimanja slobode, zatvorska populacija živi u stanju medijske izolacije, koje se samo djelomično prekida konzumacijom novina, radija i televizije, a iznimno, u slučajevima kada se odobri posebna dozvola, postoji pristup računalima i kontroliranom pristupu Internetu (Cruz, 2016.). Svakodnevna praksa pokazuje da, osim teškoća osobne, društvene ili ekonomske prirode, ta reintegracija suočava s dodatnim preprekama vezanim uz nedostatak znanja zatvorenika s dugotrajnim kaznenim iskustvima o novim oblicima uobičajene komunikacije u društvu u kojem se iznenada vraćaju bez prethodne medijske pismenosti. Cruz (2016.) ističe kako ova situacija postaje još teža za zatvorenike starije životne dobi. Općenito, osobama starije životne dobi je teže pratiti brz napredak društva, budući da su promjene u svakodnevnim rutinama, tehnologiji i društvenim normama dinamične i

kompleksne. Kada se uzme u obzir da su ove osobe bile dugo odsutne zbog boravka u zatvoru, prilagodba na te promjene postaje još izazovnije. Dugotrajno odsustvo izvan zajednice znači da su propustili mnoge evolucijske korake u razvoju društva, što dodatno otežava njihov povratak u društvo.

4.1.5. Izazovi u ostvarivanju prava

Sudionici u ovom istraživanju su kao izazove u ostvarivanju prava naveli **nedostatnu pravnu zaštitu, neinformiranost o pravima te izazove u administrativnim postupcima**. Ovi problemi često otežavaju pristup potrebnim resursima i uslugama, čime dodatno zakompliciraju proces reintegracije i integraciju u zajednicu nakon izlaska iz zatvora. **Nedostatna pravna zaštita** se odnosi na **izostanak prava** („...*mislim nije da niti imaju neka prava.*” (P2)) te **nedovoljnu zakonsku prepoznatljivost** („Nisu prepoznati u zakonima kao zasebna skupina, ugrožena skupina, nemaju neka specifična prava” (P3)). **Neinformiranost o pravima**, u ovom istraživanju je obuhvatila **neupućenost u svoja prava** („...nisu uopće dovoljno upućeni u svoja prava.” (P2), „*Stariji bivši zatvorenici često nisu svjesni ovih opcija*” (P1)) te **nedostupnost informacija** („Oni ne znaju koja prava imaju, a te informacije im često nisu dostupne dok ne potraže negdje pomoć da ih se uputi.” (P2)). Bivši zatvorenici, a osobito oni starije životne dobi, često nisu dovoljno informirani o svojim pravima i dostupnim resursima te se često suočavaju s preprekama u pristupu pravnim sredstvima za zaštitu svojih prava, a nejasne zakonske odredbe i složenost pravnog sustava mogu otežati njihovo ostvarivanje prava (Hughes i Bensel, 2020.). Nejasne zakonske odredbe trebaju se reformirati kako bi bile jasnije i pristupačnije za sve građane, posebno za ranjive skupine poput starijih bivših zatvorenika. **Izazovi u administrativnim postupcima** javljaju se zbog **složenosti procesa postupka ostvarivanja prava** („Proces za ostvarivanje prava podrazumijeva pribavljanje puno dokumenata, odlazaka u institucije, komplicirane procedure i slično.” (P3)) te **dugotrajnosti procesa** („*Teško se snalaze u administrativnim postupcima za ostvarivanje nekih prava, ti postupci su jako jako dugi i moraju puno čekati na ta prava.*” (P1) Prema Zakonu o socijalnoj skrbi, zatvorenici i bivši zatvorenici nisu kategorizirani kao posebna skupina korisnika. Umjesto toga, njihova prava se ostvaruju prema istim općim uvjetima koji vrijede za sve građane (Brozić Perić i sur., 2017., prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Međutim, ovaj pristup može dovesti do složenih i dugotrajnih administrativnih

procedura za utvrđivanje prava i odobravanje usluga, koje ne uzimaju u obzir specifične okolnosti osoba koje su upravo puštene iz zatvora (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Ovo može dovesti do toga da ne koriste svoja prava u potpunosti ili da se suočavaju s neadekvatnom zaštitom svojih interesa. Administrativne procedure za pristup socijalnim uslugama trebaju biti pojednostavljene, što uključuje skraćivanje vremena obrade zahtjeva, smanjenje papirologije i uvođenje brzih procedura za provjeru prava.

4.1.6. Izazovi smještaja

Kao jedan od glavnih izazova u reintegraciji osoba starije životne dobi u društvo nakon izdržavanja kazne zatvora, sudionici istraživanja izdvojili su izazov smještaja koji se obuhvaća **diskriminaciju od strane stanodavaca** te **nemogućnost prikladnog smještaja**. **Diskriminacija od strane stanodavaca** obuhvaća *predrasude stanodavaca* („Bilo je pronaći kuću, naravno, jer vam ljudi imaju predrasude i to je ono protiv čega se mi borimo, ali ne možeš uvijek izbjeći tako da nisu htjeli vaš iznajmiti prostor za nekog, poput te skupine jer smo mi morali reći koji ljudi će biti unutra.” (S1) i **preferencije stanodavaca** („Bilo je pronaći kuću, naravno, jer vam ljudi imaju predrasude i to je ono protiv čega se mi borimo, ali ne možeš uvijek izbjeći tako da nisu htjeli vaš iznajmiti prostor za nekog, poput te skupine jer smo mi morali reći koji ljudi će biti unutra.” (S1)). Provedena istraživanja potvrđuju kako se bivši zatvorenici starije životne dobi često suočavaju sa stigmatizacijom i diskriminacijom prilikom traženja smještaja. Mnogi vlasnici nekretnina i agencije za najam mogu biti oprezni ili odbiti iznajmljivanje osobama s kriminalnom prošlošću, što dodatno otežava situaciju (Williams i sur., 2010.). Uvođenje subvencija ili poreznih olakšica za stanodavce koji iznajmljuju stanove bivšim zatvorenicima može značajno potaknuti njihovu spremnost za iznajmljivanje. Na primjer, subvencije mogu pokriti dio troškova najma ili pružiti novčane naknade za eventualne štete, dok porezne olakšice mogu smanjiti troškove poslovanja za stanodavce. Takvi poticaji čine iznajmljivanje manje rizičnim i financijski povoljnijim, čime se povećava dostupnost stanovanja za bivše zatvorenike i poboljšava njihova šansa za uspješnu reintegraciju u zajednicu. **Nemogućnost prikladnog smještaja** se odnosi na **nemogućnost institucionalnog smještaja** („Dodatni problem je što u Hrvatskoj i tek kad odete u mirovinu možete podnijeti zahtjev za starački dom, pa se onda još čeka 10 do 15 godina, dobiti brzo smještaj u institucije je nemoguće.” (S1), **nemogućnost**

izvaninstitucionalnog smještaja („Dio otpuštenih osoba starije dobi Zavod za socijalnu skrb smješta u udomiteljske obitelji, ali to je vrlo mali broj. Nema puno udomiteljskih obitelji općenito, ali nema ni onih koji žele primiti bivšeg zatvorenika.” (P3)) te **nepristupačnost smještaja** („...ali često ti stanovi nisu prilagođeni potrebama, to su ipak starije osobe i to o tome ne vode baš računa i to su stanovi koji su dosta udaljeni od centra (S3)). Nedostatak prikladnog smještaja, bilo da je postojao prije izdržavanja kazne zatvora ili se pojavio kao neželjena posljedica zatvora, pokazao se kao jedan od dva ključna rizična faktora za ponovno počinjenje kaznenog djela (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Zakonski propisi koji uređuju socijalnu skrb za osobe puštene iz zatvora ne predviđaju mogućnost organiziranja drugih vrsta smještaja ili samostalnog stanovanja. Kao rezultat toga, jedina opcija za smještaj je prihvatilište za beskućnike (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Istraživanje je otkrilo da su stariji zatvorenici, posebno oni stariji od 55 godina, izloženi izrazito visokom riziku od beskućništva nakon izlaska iz zatvora (Williams i sur., 2010.). Mnogi stanovi i kuće nisu prilagođeni osobama s fizičkim ograničenjima, što može otežati život starijim osobama koje se oporavljaju od zdravstvenih problema (Williams i sur., 2010.). Također su prepoznati specifični izazovi u pripremi za otpust i poslijepenalnoj zaštiti, pri čemu su se stariji zatvorenici suočavali s dodatnim poteškoćama jer su ih ustanove namijenjene skrbi za starije osobe često odbijale prihvatiti nakon njihovog puštanja na slobodu, što je dodatno kompliciralo njihov proces reintegracije (Maloić, 2022.). S obzirom na demografske promjene i rastući broj starijih osoba koje traže odgovarajući smještaj, suočavamo se s ozbiljnim izazovima u pružanju odgovarajuće skrbi za ovu skupinu, posebice za bivše zatvorenike starije životne dobi. Mnoge ustanove za starije osobe, uključujući domove za starije, često su preopterećene i ne mogu primiti sve osobe koje trebaju smještaj. Dugotrajna čekanja i nedostatak dostupnih mjesta dodatno otežavaju situaciju, posebno za bivše zatvorenike koji se nalaze u hitnoj potrebi za smještajem. Ova situacija je još teža za starije bivše zatvorenike koji mogu imati specifične potrebe vezane uz rehabilitaciju, prilagodbu na društvo, i mentalno zdravlje. Institucionalni smještaj, iako može pružiti osnovne usluge i njegu, često ne nudi specijaliziranu skrb koja je prilagođena specifičnim izazovima s kojima se bivši zatvorenici suočavaju. Na primjer, mnogi od njih mogu se suočiti s problemima kao što su stigmatizacija, potreba za rehabilitacijom i reintegracijom u društvo, te prilagodba na promijenjene društvene norme.

4.2. Ključni čimbenici za uspješnu socijalnu reintegraciju osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora

U drugom tematskom području, analizom odgovora sudionika, identificirane su četiri tematske cjeline. Te su teme, zajedno s pripadajućim kategorijama i kodovima radi lakše preglednosti, prikazane u tablici. Svaka od identificiranih tematskih cjelina predstavlja jedan od ključnih čimbenika za uspješnu socijalnu reintegraciju osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora. Ključni čimbenici koji su identificirani jesu: neformalna podrška, formalna podrška, okolnosti boravka u zatvoru i individualne karakteristike.

Tablica 4.2. Ključni čimbenici za uspješnu socijalnu reintegraciju osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora

KODOVI	KATEGORIJE	TEMATSKE CJELINE
Financijska pomoć	OBITELJSKA PODRŠKA	NEFORMALNA PODRŠKA
Emocionalna podršku		
Pomoć smještaja		
Pomoć u zdravstvenoj skrbi		
Podrška prijatelja	PODRŠKA BLISKIH OSOBA	FORMALNA PODRŠKA
Podrška susjeda		
Individualizirani pristup	ZATVORSKI SUSTAV	
Multidisciplinarni pristup		
Plan za otpust zatvorenika		
Nadzor korisnika	PROBACIJSKI SUSTAV	
Smanjenje recidivizma		
Evaluacija napretka		
Osiguravanje novčanih naknada	SUSTAV SOCIJALNE SKRBI	
Pružanje informacija		
Usluga mentorstva		
Usluge savjetovanja	ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA	
Usluge osiguravanja smještaja		
Senzibiliziranje društva		
Izrada prijedloga zakona i politika		
Centri za mentalno zdravlje	ZDRAVSTVENE USLUGE	
Terapijske zajednice		
Klinike za liječenje ovisnosti		
Suradnja različitih sustava		
Suradnja s lokalnim zajednicama	MEĐUSEKTORSKA SURADNJA	

Međusobna suradnja OCD		
Utjecaj duljine boravka na sposobnost prilagodbe	DULJINA BORAVKA U ZATVORU	OKOLNOSTI BORAVKA U ZATVORU
Dob ulaska i odlaska iz zatvora		
Održavanje kontakta s obitelji	OSTVARIVANJE KONTAKTA S DRUGIMA	
Održavanje kontakta s prijateljima		
Sigurnost unutar zatvora	UVJETI ŽIVOTA U ZATVORU	
Prehrana unutar zatvora		
Higijenski uvjeti		
Međusobni odnosi zatvorenika		
Dodatne teškoće kod reintegracije žena		
Veća stigma žena	SPOL	
Veća broj muškaraca u zatvoru		
Kontrola ponašanja		
Komunikacijske vještine	SOCIJALNE VJEŠTINE	
Timski rad		
Mirno rješavanje konflikata		
Motiviranost osobe		
Ostavljanje prošlosti iza sebe	ŽELJA ZA PROMJENOM	

4.2.1. Neformalna podrška

Za uspješnost reintegracije osoba starije životne dobi u društvo nakon izlaska iz zatvora prepoznata je kao ključna neformalna podrška koja je podijeljena na **podršku obitelji** te **podršku bliskih osoba**. **Podrška obitelji** obuhvaća *financijsku pomoć* („Kvaliteta života ovih osoba i kvaliteta njihove socijalne reintegracije u našoj zemlji u pravilu najviše ovisi o novčanoj podršci koju će ili neće pružiti obitelj.” (P3), „Ovisi o novčanoj podršci obitelji kako bi se osigurali egzistencijalni preduvjeti.” (S3)), *emocionalnu podršku* („Obitelj može pružiti utjehu te sve što pomaže osobi da se osjeća prihvaćeno i podržano.” (P2), „Obitelj je izuzetno važna kako za mlađe tako i za starije osobe, jer pruža određenu emocionalnu sigurnost kada je riječ o povratku.” (S2), *pomoć smještaja* („Mislim da je sloboda i život nakon zatvora u potpunosti definiran činjenicom dali zatvorenik ima nekog u obitelji tko će mu osigurati smještaj.” (S3), „Obitelj može ponuditi privremeni ili stalni dom dok se osoba ne snađe.” (P2)) te *pomoć u zdravstvenoj skrbi* („Obitelj je iznimno bitna u kontekstu skrbi za starije osobe kako bi mogle proživjeti svoje zlatne godine na human i dostojanstven način.” (S2), „Obitelj može organizirati posjete liječnicima, osigurati lijekove.” (P2). Maloić i Todosiev (2020.) ističu da obitelj

ima čvrstu teorijsku i empirijsku podlogu kao jedan od ključnih faktora u procesu socijalne reintegracije zatvorenika. Smatra se da obitelj može predstavljati značajan izvor rizika, ali i igra važnu ulogu u smanjenju kriminalnog ponašanja, pružajući potporu koja može doprinijeti prestanku činjenja kaznenih djela. Obitelj može značajno pomoći zatvorenicima u prilagodbi na stvarnost i planiranju života nakon odsluženja kazne, što je posebno bitno s obzirom na istraživanja koja pokazuju da zatvorenici često imaju nerealna očekivanja o životu na slobodi (Dhami i sur., 2006., prema Maloić i Todosiev, 2020.). Angažman obitelji može motivirati zatvorenike da se aktivno uključe u obrazovne programe, radno osposobljavanje i druge aktivnosti (Maloić i Todosiev, 2020.). Prema Di Zeregi (2010.), glavne prednosti obitelji uključuju intimno međusobno poznavanje i razumijevanje, mogućnost pružanja podrške u bilo koje doba dana ili noći, besplatnu i lako dostupnu pomoć, te zajedničku regionalnu, etničku i obiteljsku kulturu (prema Maloić i Todosiev, 2020.). Obitelj često pruža emocionalnu podršku, smještaj i financijsku pomoć otpuštenim zatvorenicima, pri čemu pomoć može biti uvjetovana apstinencijom od droga, pronalaskom posla ili drugim uvjetima (Di Zerega, 2010., prema Maloić i Todosiev, 2020.). Financijska podrška unutar obitelji pokazala se posebno važnom za prestanak činjenja kaznenih djela (Fontaine i sur., 2012., prema Maloić i Todosiev, 2020.). Prema sudionicima istraživanja **podrška bliskih osoba** se odnosi na **podršku prijatelja** („...podrška prijatelja, to je posebno važno ako osoba nema obiteljsku podršku ili ako su odnosi s obitelji narušeni” (P1) te **podršku susjeda** („...ali on je našao utjehu i podršku u susjedima kad je izašao. To im je bitno da njihovi bliski ih podržavaju, oni najbliži u susjedstvu.” (P2)). Mnogi nalazi istraživanja pokazuju da osobe starije životne dobi koji imaju pozitivne odnose s prijateljima i članovima zajednice imaju veće šanse za uspješnu tranziciju natrag u društvo i izbjegavanje recidivizma (Davis i sur., 2013.). Bliski prijatelji i susjedi mogu igrati vitalnu ulogu u olakšavanju reintegracije starijih bivših zatvorenika u njihove zajednice, a pružanjem podrške i pomoći u obnovi života, mogu doprinijeti normalizaciji njihove prisutnosti i smanjenju stigme povezane s njihovom kaznenom prošlošću (Petersilia, 2003.).

4.2.2. Formalna podrška

Značajnu ulogu u reintegraciji bivših zatvorenika starije životne dobi ima formalna podrška od strane **zatvorskog sustava, probacijskog sustava, sustava socijalne skrbi**

te **organizacija civilnog društva**, no isto tako važne su **zdravstvene usluge** te **medusektorska suradnja**. U **zatvorskom sustavu**, prema sudionicima istraživanja, od iznimne je važnosti **individualizirani pristup** („U zatvoru je bitan individualni pristup, baš to, da se prilagode njima i da se uzme u obzir njihove godine i situaciju u kojoj se nalaze zbog tih godina.“ (P1), **multidisciplinarni pristup** („Rade svi zajedno, socijalni radnici s psiholozima i socijalnim pedagogima, policijskim službenicima, znate, kao tim.“ (P2), te **plan za otpust zatvorenika** („Tijekom boravka u zatvoru, radi se, odnosno napravi se plan za zatvorenike nakon izlaska iz zatvora“). (S1) Prema članku 3., stavku 2. Pravilnika o tretmanu zatvorenika (NN 123/2021.), za svakog zatvorenika se izrađuje individualizirani program koji uključuje tretmanske intervencije, programe i pogodnosti. Ove mjere imaju za cilj poticanje resocijalizacije, rehabilitacije i reintegracije zatvorenika. Pomoć i priprema za život nakon otpusta ključan su dio tretmanskog procesa zatvorske kazne (Kovčo Vukadin i Mihoci, 2010.). Ovaj segment uključuje planiranje i podršku koja zatvorenicima omogućuje lakši prijelaz u zajednicu, smanjujući rizik od recidiva i povećavajući šanse za uspješnu reintegraciju. Postoji potreba za prilagodbom postojećih i razvijanjem novih općih i specijaliziranih rehabilitacijskih programa kako bi se zadovoljile specifične potrebe starijih zatvorenika. U zatvorskim sustavima koji ne uspijevaju zadovoljiti potrebe većine, još je teže adresirati specifične zahtjeve manjih skupina, uključujući starije osobe, što ističe potrebu za kontinuiranim radom na prepoznavanju njihovih potreba i prilagođenim pristupom (Maloić, 2022.). S obzirom na to da su stariji prijestupnici manje skloni recidivizmu, gerontolozi su naglasili da je glavni izazov uspješne reintegracije pristup specifičnim tretmanima za stariju dob, što je dovelo do razvoja alternativa poput kućnog pritvora, gerijatrijskih zatvora i medicinske njege (Hughes i Bensel. 2020.). Kazna zatvora dugo se smatra jednim od najučinkovitijih sredstava u borbi protiv kriminala, pružajući jasnu poruku počiniteljima kaznenih djela da prestanu nanositi štetu zajednici. Međutim, za starije osobe potrebno je uzeti u obzir specifične izazove njihovog životnog doba, poput smanjene prilagodljivosti i fizičkih promjena. Prema Pravilniku o uvjetnom otpustu uz elektronički nadzor (NN, 78/22), detaljno su opisani uvjeti provođenja elektroničkog nadzora za vrijeme uvjetnog otpusta, osobito u vezi s posebnim obvezama kao što je zabrana napuštanja doma u određenim periodima tijekom dana. Špera i Rosandić (2017.) ističu da elektronički nadzor sam po sebi ima više kontrolni nego rehabilitacijski učinak, a najbolji rezultati u integraciji

osuđenika u prihvaćene društvene norme mogu se postići tek kada se elektronički nadzor kombinira s probacijskom službom. U kontekstu starijih osoba, primjena ovih mjera može biti posebno korisna jer omogućuje prilagodbu nadzora njihovim specifičnim potrebama, čime se potencijalno poboljšava njihova reintegracija u društvo i smanjuje opterećenje sustava. Stoga je ključno prilagoditi kazneni sustav kako bi uključivao rehabilitacijske i podrške programe koji odgovaraju njihovim jedinstvenim potrebama. Kazna zatvora za starije osobe trebala bi biti usmjerena na rehabilitaciju i podršku, kako bi se osigurao uspješan povratak u društvo, uzimajući u obzir njihove specifične izazove i potrebe. Prema sudionicima istraživanja, **probacijski sustav** jedan je od ključnih dionika zaduženih za **smanjenje recidivizma** („...a naš glavni cilj probacije je smanjenje rizika od recidivizma kroz rehabilitaciju i reintegraciju.“ (P2)), **nadzor korisnika** („Pa, mi u probaciji možemo pružiti podršku u nadzoru i praćenju njihovog stanja nakon izlaska“ (P2)) te **evaluaciju napretka** („Koliko je to moguće, obilaskom, odnosno terenskim izvidima, pokušavamo i pratiti njihov napredak.“ (P2)). Prema Izvješću o radu probacijske službe za 2022. (Vlada Republike Hrvatske, 2024.), probacijska služba ima ključnu ulogu u sprječavanju ponovnog kriminalnog ponašanja te u olakšavanju socijalne integracije zatvorenika i osuđenika u zajednicu. Cilj je postići uravnotežen pristup, pri čemu probacijski službenici preuzimaju dvostruku ulogu: s jedne strane, nadziru i prate ponašanje otpuštenih zatvorenika, dok s druge strane osiguravaju potrebne usluge i podršku kako bi im pomogli u reintegraciji (Maloić, 2015.). Isto tako, sudionici istraživanja stavljaju naglasak na **organizacije civilnog društva** koje imaju važnu ulogu u **osiguravanju smještaja** („Trebali bi postojati prilagođeni smještaji gdje bi oni mogli biti određeni vremenski period, kao što su poluotvorene kuće kao što smo mi jedno vrijeme to omogućili.“ (S2), „Kroz ovaj projekt, potaknuli smo i zagovaranje kuće na pola puta, te vjerujem da će uskoro izaći prijedlozi za njeno osnivanje.“ (S2)), **uslugama savjetovanja** („Tijekom ovog projekta imali smo individualna savjetovališta, ali je taj projekt završio, no oni koji su bili zainteresirani puno im je koristilo.“(S2)), **senzibiliziranju društva** („Društvo u kojem su oni živjeli se malo po malo senzibiliziralo, putem organiziranja nekih javnih događanja na kojima su i oni sudjelovali, te smo pokušali i putem društvenih mreža.“ (S3)), te pri **izradi prijedloga zakona i politika** („Naravno, važni smo i u izradi prijedloga zakona i politika koje podržavaju reintegraciju bivših zatvorenika.“ (S2), „Pokazali smo im neke svoje napravljene policy papers,

odnosno analize i neke svoje preporuke.“ (S1)). Nevladine organizacije igraju ključnu ulogu u pružanju podrške zatvorenicima sa specifičnim potrebama nakon njihovog otpusta, uključujući ovisnike, osobe s mentalnim poremećajima, starije zatvorenike i pripadnike etničkih manjina (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Nevladine organizacije globalno se bave promoviranjem i zastupanjem interesa otpuštenih zatvorenika, što bi i u Republici Hrvatskoj moglo igrati ključnu ulogu u isticanju važnosti njihove socijalne reintegracije (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Daljnje jačanje nevladinog sektora može značajno unaprijediti kvalitetu programa i projekata, osobito u područjima gdje su državne usluge nedostatne, poput osvještavanja potreba otpuštenih zatvorenika u lokalnim zajednicama (Maloić, 2022.). Prema Jandrić Nišević (2020.), kuće na pola puta spadaju u modele poslijepenalne zaštite koji se provode u zajednici i uključuju intervencije usmjerene na promjenu psihološkog funkcioniranja pojedinca, pri čemu zatvorenik aktivno sudjeluje u svojoj reintegraciji. Jedno je istraživanje usporedilo stopu recidiva između islandskih zatvorenika koji su pušteni direktno iz zatvora i onih koji su prethodno boravili u kući na pola puta (Yeoman, 2015.). Praćeni su tijekom dvije godine nakon izdržane kazne, a rezultati su pokazali da su zatvorenici koji su prošli kroz kuću na pola puta imali manju stopu recidiva u usporedbi s onima koji su izravno pušteni iz zatvora. S obzirom na nalaze dosadašnjih istraživanja, nužno je zagovarati povećanje broja kuća na pola puta i drugih sličnih ustanova koje pružaju podršku pri reintegraciji. Za njihovu reintegraciju od iznimne je važnosti **sustav socijalne skrbi** koji bivšim zatvorenicima starije životne dobi **osigurava novčane naknade** („Unutar socijalne skrbi podrška oko osiguranja zajamčenih naknada, državne mirovine i ostalih novčanih prava“ (S3), „Socijalna skrb mora osigurati socijalnu pomoć za te osobe čim izađu iz zatvora, kao što je zajamčena minimalna naknada ili jednokratna pomoć.“ (S2)), **pruža informacije** („Socijalni radnici mogu pružiti informacije o dostupnim pravnim resursima bivšim zatvorenicima u navigaciji kroz pravni sustav“ (S1)) te nudi **uslugu mentorstva** („Shvatili su koliko je važno pružiti im podršku dok se ponovno uklapaju u radnu zajednicu, pa su im nudili mentorstvo i pomagali da nauče nove vještine i priviknu se na radnu okolinu.“ (P1)). Nakon izlaska iz zatvora, osobe mogu kontaktirati Hrvatski zavod za socijalni rad radi informacija o pravima i dostupnim uslugama. Također, mogu dobiti stručnu pomoć za rješavanje osobnih problema i saznati kako ostvariti sredstva za osnovne životne potrebe. Žganec (2008.) u svom radu daje pregled ključnih aspekata

socijalne skrbi prema Zakonu iz 1997. godine, koji je stupio na snagu 1998. godine. Ovaj zakon omogućuje korisnicima, uključujući otpuštene zatvorenike, razne oblike pomoći kao što su savjetovanje, podrška za prevladavanje poteškoća, pomoć za uzdržavanje, troškove stanovanja, jednokratne novčane iznose, doplatke za pomoć i njegu, te obuku za samostalan život. Ipak, analizom su uočene slabosti u sustavu socijalne skrbi, uključujući lošu informiranost o pravima, prekomjernu centralizaciju, rigidnost, slabu suradnju s lokalnim tijelima i sektorima te nedostatak preventivnih mjera i aktivnosti za reintegraciju korisnika u društvo i radno okruženje (prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Unutar djelokruga sustava socijalne skrbi, smatra se kako je potrebno značajnije uvažiti specifične potrebe osoba nakon izdržavanja kazne zatvora kao i potrebe obitelji (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Već je navedeno kako se prema novim inicijativama, predlaže se da se bivši zatvorenici izdvoje kao zasebna skupina korisnika putem izmjena Zakona o socijalnoj skrbi. Ovim promjenama bi se omogućilo bolje identificiranje i sustavno praćenje povratnika, što bi rezultiralo većom dostupnošću usluga iz sustava socijalne skrbi za njih te bi Zavodi za socijalnu rad pružali kvalitetniju podršku (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.). Za njihovu reintegraciju također su važne **zdravstvene usluge** kao što su **Centri za mentalno zdravlje** („U Gradu X znam da osobe po izlasku iz zatvora mogu besplatno u centar za mentalno zdravlje po pomoć.“ (S3)), **terapijske zajednice** i **Klinike za liječenje ovisnosti** („Uvijek se mogu uključiti i u terapijske zajednice, ali ih znamo i upućivati u klinike za liječenje od ovisnosti.“ (S3)). Maloić (2022.) u svojim preporukama za adekvatniju brigu i postupanje sa starijim zatvorenicima unapređenje suradnje između zatvora, zdravstvenih ustanova, probacijskih službi, socijalnih službi i nevladinih organizacija kako bi se osigurala podrška starijim zatvorenicima tijekom kazne i nakon njihova izlaska. To su potvrdili rezultati istraživanja koji su naglasili važnost **međusektorske suradnje** koja obuhvaća **suradnju različitih sustava** („Mi u probaciji, naravno u suradnji s različitim organizacijama i sustavima“ (P1), „A svakako mislim da je tu važna suradnja, nas probacije i sustava socijalne skrbi, važna je dobra međusobna komunikacija i suradnja jer imamo isti cilj, a to je reintegrirati ih u društvo i tako smanjiti broj kaznenih djela“ (P2)., „Važna je dobra suradnja između zatvorskog sustava i sustava socijalne skrbi kako bi se osigurala socijalna pomoć za te osobe čim izađu iz zatvora“ (S2))., **suradnju s lokalnim zajednicama** („Mislim da je također važno poticati suradnju s lokalnim zajednicama“ (P1), „Kada govorimo već o međusobnoj suradnji, tu je ključna

usluga lokalne zajednice koja mora surađivati sa svim sustavima koji rade s bivšim zatvorenicima“ (P1)) te **međusobnu suradnju organizacija civilnog društva** („Suradnja neke nevladine organizacije s drugim organizacijama je ključna“ (S2), „Moramo surađivati s drugim organizacijama koje im mogu pružiti dodatne resurse i usluge“ (S3)).

4.2.3. Okolnosti boravka u zatvoru

Uspješnost reintegracije bivših zatvorenika u društvo značajno će ovisiti o okolnostima boravka u zatvoru, kao što su **duljina boravka u zatvoru, ostvarivanje kontakta s drugima i uvjetima života u zatvoru**. Sudionici su istaknuli kako **duljina boravka u zatvoru** će kasnije **utjecati na sposobnost prilagodbe** životu izvan zatvora („Ključan je faktor koliko su dugo bili u zatvoru jer to utječe na njihovu sposobnost prilagodbe nakon izlaska na slobodu“ (S2)) te stavljaju naglasak na **dob ulaska i izlaska iz zatvora** („Jesu li već bile u starijoj životnoj dobi kada su krenule na izdržavanje kazne ili su u srednjoj životnoj dobi.“ (S2), „Uvijek to ovisi o brojnim faktorima, ali najvažnije je s koliko godina su došle i izašle iz zatvora.“ (P3)). U kontekstu važnosti **ostvarivanja kontakta s drugima**, sudionici istraživanja su izdvojili važnost **ostvarivanja kontakta s obitelji** („Je li osoba koja je počinila kazneno djelo održavala kontakte sa svojom primarnom obitelji?“ (S2), „Jako je važna uloga kontakta s obitelji za zatvorenike. U zatvorima se puno radi na tome da zatvorenici ostanu u kontaktu s obitelji“ (S1)) i **ostvarivanja kontakta s prijateljima** („Osobe koje su održavale kontakte i socijalne veze s prijateljima prije odlaska iz zatvor obično se lakše reintegriraju i brže započinju svoj život nakon izlaska.“ (S2)). Prema istraživanjima Mitchell i suradnika (2016., prema Maloić i Todosiev, 2020.), kontakt s članovima obitelji može pomoći zatvorenicima da se nose s osjećajima gubitka, ljutnje i frustracije tijekom kazne, čime se smanjuje vjerojatnost ponovnog počinjenja kaznenih djela. Ipak, posjeti zatvorenicima često su uvjetovani njihovim ponašanjem i često se smatraju privilegijem koji se može lako oduzeti, umjesto da se prepoznaju kao važna prilika za povezivanje s vanjskim svijetom i pripremu za povratak u zajednicu (Mitchell i sur., 2016., prema Maloić i Todosiev, 2020.). Isto tako uspješnost kasnije reintegracije u društvo, može ovisiti o **uvjetima života u zatvoru**, kao što su **sigurnost unutar zatvora** („Isto tako, za njihovu integraciju, važno je da se osjećaju sigurni u zatvoru te da zadrže taj osjećaj nakon.“ (P2)), **prehrana unutar zatvora** i **higijenski uvjeti** („...mislim, puno toga ovisi, isto tako ovisi o prehrani i higijenskim

uvjetima u zatvoru, to se sve odražava kasnije kad se trebaju prilagoditi u društvu." (P2)) te **međusobni odnosi zatvorenika** („Opet, za njih je važno da se uklope i unutar zatvora, to može poslije utjecati na to da se isto brzo prilagode i izvan zatvora, zato je bitna i ta međusobna podrška među zatvorenicima." (S2)). Prilagodba arhitektonskih uvjeta za smanjenu mobilnost starijih zatvorenika, minimaliziranje mogućnosti zlostavljanja od strane drugih zatvorenika i prilagodba postojećih te razvoj novih rehabilitacijskih programa, uzimajući u obzir specifična obilježja starijih zatvorenika, predstavljaju ključne potrebe za poboljšanje njihovog boravka u zatvoru (Maloić, 2022.). Maloić (2022.) preporučuje poboljšanje skrbi za starije zatvorenike kroz osiguranje sigurnog fizičkog okruženja, pristupa higijenskim sadržajima, prikladnih prostorija za aktivnosti, specijalne prehrane te potrebnih pomagala kao što su naočale, slušni aparati i zubne proteze.

4.2.4. Individualne karakteristike

Uspješnost reintegracije osoba starije životne dobi u društvo nakon izlaska iz zatvora u velikoj mjeri će ovisiti o njihovim individualnim karakteristikama, kao što su **spol, socijalne vještine te želja za promjenom**. Sudionici su ukazali na različite izazove s obzirom na **spolne razlike** u procesu reintegracije. Neki su istaknuli **dodatne teškoće kod reintegracije žena** („Ali vidim da se možda žene zatvorenice suočavaju s dodatnim poteškoćama. Imala sam iskustva kako su često bile skrbnice za djecu ili druge članove obitelji prije zatvora, i onda se vraćaju u komplicirane obiteljske situacije." (P1)) te **veću stigmju žena** („Mislim da je veća stigma ako žena počini neko kazneno djelo i ide u zatvor." (P1)), dok su drugi primijetili kako **veći broj zatvorenika muškog spola** rezultira većim teškoćama u njihovoj reintegraciji („Muškarci više čine teža kaznena djela, dok žene čine lakša, pa onda tu dolazi i u obzir godine provedene u zatvoru, što znači da muškarci budu više u zatvoru i naposljetku se teže integriraju u društvo." (P2)). Naime, Lotar i sur. (2017.) navodi kako muškarci koji su počinili kazneno djelo su izloženi većoj stigmatizaciji od strane javnosti jer su percipirani opasnijima od žena počiniteljica s obzirom da se uz pojam kaznenog djela obično vežu nasilna kaznena djela koja puno češće čine muškarci. Žene su inače rijetko zastupljene u zatvorskim populacijama, a starije žene su još manje prisutne, čineći ih "manjinom unutar manjine", a ta mala zastupljenost povećava rizik da njihove specifične potrebe budu neprimijećene i

zanemarene (Maloić, 2022.). Uspješnost reintegracije bivših zatvorenika starije životne dobi u društvo značajno će ovisiti o njihovim **socijalnim vještinama**, kao što su **kontrola ponašanja** („Treba naučiti kako kontrolirati svoje ponašanje, steći te neke važne vještine.” (P2), „Važno je kada izađu, da znaju kontrolirati svoje ponašanje, odnosno obuzdati neke svoje nagone.” (P3)), **komunikacijske vještine** („Najčešće nemaju dobre komunikacijske vještine, na tome treba raditi, jer će im to koristiti i kada izađu iz zatvora.” (P3)), **timski rad** („...u zatvoru često rade timski i to je bitno da steknu tu vještinu.” (P3)) te **mirno rješavanje sukoba** („Trude se naučiti mirno sukobiti s drugima i riješiti te sukobe, ali nije lako.” (P3)). Razvijene socijalne vještine omogućavaju pojedincima da se bolje povežu s okolinom, učinkovitije koriste dostupne resurse i ostvaruju stabilne društvene veze. Kao rezultat toga, osobe s izraženim socijalnim vještinama imaju veće šanse za uspješno uklapanje u zajednicu i izgradnju novog života nakon izlaska iz zatvora. Programi namijenjeni zatvorenicima i otpuštenim zatvorenicima trebaju uključivati aktivnosti u slobodnom vremenu, kognitivno restrukturiranje, životne vještine, upravljanje emocijama i ljutnjom, te razvoj socijalnih vještina poput komunikacijskih i interpersonalnih sposobnosti, kako bi se smanjila učestalost recidivizma (Lawrence i sur., 2002., prema Maloić i Jandrić, Nišević, 2020.). **Želja za promjenom**, prema sudionicima istraživanja obuhvaća **motiviranost osobe** („Netko će promijeniti svoje ponašanje, netko neće, odnosno da su motivirani za drugačijim životom.” (P3)) te **ostavljanje prošlosti iza sebe** („Mnogi stariji bivši zatvorenici osjećaju potrebu za novim početkom i traže način da ostave prošlost iza sebe.” (S1)). Dok se nekada vjerovalo da je motivacija fiksna karakteristika osobe, današnja istraživanja potvrđuju da je motivacija promjenjiva i da se na nju može utjecati, što je važno za predviđanje uspjeha u različitim kontekstima (Walters i sur., 2007., prema Maloić i Todosiev, 2020.). Učinkovita socijalna reintegracija zahtijeva angažman kako pojedinca, tako i ključnih društvenih dionika. Rehabilitacijski programi trebaju se fokusirati na razvoj i održavanje motivacije, kognitivni razvoj i povećanje odgovornosti, koji su ključni za prihvaćanje i korištenje potrebnih programa i usluga tijekom izdržavanja kazne te u zajednici nakon otpusta (Maloić i Jandrić Nišević, 2020.).

5. Ograničenja istraživanja

Metoda polustrukturiranog intervjua dala je mogućnost pripreme ključnih pitanja unaprijed, osiguravajući da se svi relevantni aspekti teme pokriju, dok je istovremeno omogućila slobodu postavljanja dodatnih pitanja tijekom intervjua na temelju odgovora sudionika. Time se osiguralo dubinsko razumijevanje složenih i specifičnih iskustava stručnjaka, što je ključno za sveobuhvatnu analizu i uvid u procese reintegracije zatvorenika starije životne dobi u društvo. Naime, polustrukturirani intervjui imaju usredotočenost na otvaranje novih perspektiva i stjecanje potpunijeg uvida u do tad nedovoljno istraživano područje (Milas, 2009.). Postoje strana istraživanja koje se bave socijalnom reintegracijom osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora, međutim, u Hrvatskoj ne postoje istraživanja koja se specifično fokusiraju na tu temu. Iako su provedena istraživanja o procesu povratka u društvo nakon zatvora, često nisu u potpunosti uzele u obzir specifične potrebe i izazove s kojima se suočava starija populacija.

Za provedbu istraživanja kojem je cilj dobiti uvid u specifičnosti socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izlaska iz zatvora bilo bi idealno kada bi direktan izvor podataka upravo bile osobe starije životne dobi s iskustvom boravka u zatvoru. Međutim, osobe s iskustvom izdržavanja kazne zatvora predstavljaju teško dostupnu populaciju za istraživanje, što zbog stigme, straha od diskriminacije, nedostatka povjerenja u istraživače, socijalne izolacije te pravnih prepreka. Kada se radi o osobama koje su starije životne dobi koje su izašle iz zatvora, dostupnost ove populacije dodatno se otežava. Iako istraživači preferiraju izravni kontakt s ispitanicima radi prikupljanja podataka, u slučaju teško dostupnih populacija poput bivših zatvorenika, istraživači se mogu osloniti na alternativne mogućnosti. Jedna od tih mogućnosti je intervjuiranje stručnjaka koji imaju neposredno iskustvo rada s ovom populacijom, poput probacijskih službenika i djelatnika organizacija civilnog društva, kao što je to bilo u ovom istraživanju.

Socijalna reintegracija osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora vrlo je složen fenomen koji se odvija u različitim kontekstima i pod utjecajem različitih faktora, stoga triangulacija metodama prikupljanja podataka i izvorima podataka omogućuje sagledavanje tog fenomena s više različitih perspektiva, što je od velike važnosti za

potpuno razumijevanje specifičnosti njihove reintegracije. Dobivene nalaze ovog istraživanja nije moguće generalizirati zbog malog broja sudionika, ali oni omogućuju dublju analizu s ciljem dobivanja uvida u specifičnosti socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora iz perspektive stručnjaka te otvaraju prostor za planiranje prikupljanja novih podataka o istraživanoj temi (Milas, 2005.).

6. Zaključak

Istraživanje je ukazalo na brojne specifičnosti socijalne reintegracije osoba starije životne dobi nakon izdržavanja kazne zatvora iz perspektive stručnjaka. Jedan od ključnih izazova u socijalnoj integraciji osoba starije životne dobi nakon izdržavanja zatvorske kazne obuhvaća izostanak neformalne podrške. Izostanak podrške obitelji, prijatelja i šire okoline ogroman je izazov za osobe starije životne dobi. Ova se demografska skupina suočava s dodatnim izazovima, a bez prisutne stabilne i razumijevajuće mreže podrške, njihova sposobnost da se prilagode novim okolnostima može biti ozbiljno ugrožena. Osobe starije životne dobi već su suočene s brojnim zdravstvenim izazovima zbog prirodnog starenja, a kada se doda dugotrajan boravak u zatvoru, ovi izazovi često dodatno narušavaju njihovo fizičko i mentalno zdravlje. Financijski izazovi obuhvaćaju nepovoljnu financijsku situaciju te financijsku nepismenost osoba starije životne dobi nakon izlaska iz zatvora. Dugotrajno odsustvo izvan zajednice znači da su propustili mnoge evolucijske korake u razvoju društva, brojne društvene i tehnološke promjene, što dodatno otežava njihov povratak u društvo. Izazovi u ostvarivanju prava, kao što su nedostatna pravna zaštita, neinformiranost o pravima te brojni izazovi u administrativnim postupcima, često otežavaju pristup potrebnim resursima i uslugama, čime dodatno zakompliciraju proces reintegracije i integraciju u zajednicu nakon izlaska iz zatvora. S obzirom na demografske promjene i rastući broj osoba starije životne dobi koji traže odgovarajući smještaj, suočavamo se s ozbiljnim izazovima u pružanju odgovarajuće skrbi za ovu skupinu. Nedostatak institucionalnog i izvaninstitucionalnog te prikladnog smještaja prilagođenog ovoj specifičnoj skupini predstavlja velik problem.

Neformalna podrška jedan je od ključnih čimbenika za uspješnu reintegraciju osoba starije životne dobi. Podrška obitelji i bliskih osoba ima posebno važnu ulogu jer se trudi na sve načine olakšati ovaj proces. Isto tako, od iznimne je važnosti formalna podrška koja uključuje različite institucionalne i profesionalne usluge koje pružaju strukturu i resurse potrebne za ponovno uključivanje u društvo, pri čemu glavnu ulogu imaju zatvorski sustav, probacijski sustav, sustav socijalne skrbi, organizacije civilnog društva te zdravstvene usluge. Međusobna suradnja ovih sustava osigurava da svaki aspekt reintegracije bude pokriven što omogućuj bivšim zatvorenicima starije životne dobi da dobiju sveobuhvatnu podršku koja im je potrebna. Uspješnost reintegracije bivših

zatvorenika u društvo značajno ovisi o okolnostima njihovog boravka u zatvoru. Ključno je razmotriti koliko dugo su proveli u zatvoru, koliko su imali godina kada su ušli i izašli iz zatvora te jesu li tijekom tog vremena održavali kontakte s vanjskim svijetom i živjeli u prihvatljivim uvjetima unutar zatvora. U kontekstu reintegracije nakon izdržavanja kazne zatvora, važno je razumjeti da je svaki pojedinac jedinstven i da će uspješnost reintegracije značajno ovisiti o različitim individualnim karakteristikama. Žene se suočavaju s većom stigmatizacijom i dodatnim izazovima tijekom reintegracije, dok muškarci često provode dulje vrijeme u zatvoru, što dodatno otežava njihov povratak u društvo. Osobe s razvijenim socijalnim vještinama i iskrenom željom za promjenom imaju veće šanse za uspjeh u ponovnom uspostavljanju odnosa i prilagodbi društvenom životu.

Osobe na izdržavanju kazne zatvora ili osobe otpuštene iz zatvora često stare brže od opće populacije i imaju specifične, rastuće potrebe, što zahtijeva prilagodbu sustava kaznenopravnih sankcija i drugih sustava. Ova ranjiva skupina stvara dodatna opterećenja za te sustave, stoga je ključno da društvo poveća svoju svijest i osjetljivost kako bi pružilo adekvatnu podršku i smanjilo dugoročne izazove s kojima se suočavaju. Na taj način, pružanjem sveobuhvatne podrške i razumijevanjem možemo im pružiti priliku za novi početak te im omogućiti da ponovno pronađu svoje mjesto u društvu i izgrade bolju budućnost, čime ćemo istovremeno doprinosti jačanju zajednice i stvaranju pravednijeg društva.

Literatura

1. Bae, S.S. (2020). *The Barriers to Reentry of Formerly Incarcerated Elderly Individuals*. California: University of Los Angeles.
2. Bauman, A. (2015). Qualitative online interviews: Strategies, design, and skills. *Qualitative research in organizations and management: An international journal*, 10(2), 201-202.
3. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
4. Brozić Perić, T., Zelić, R., & Tepšić, M. (2017). Postupanje centra za socijalnu skrb u odnosu na korisnike u zatvoru i povratnike iz zatvora. U K, Radat, Majdak, M., Jovović I, (ur.) *Zbornik radova 1. konferencije prevencije i smanjenja socijalne isključenosti: Integrirani osuđenici – socijalno pravednije društvo* (str.43-51). Zagreb, Društvo za socijalnu podršku.
5. Cadet, N. (2021). An ageing client base: How can probation deliver support for older service users?. *British Journal of Community Justice*, 17(2), 119-133.
6. Castleberry, A., & Nolen, A. (2018). Thematic analysis of qualitative research data: Is it as easy as it sounds?. *Currents in pharmacy teaching and learning*, 10(6), 807-815.
7. Council of Europe (2006). *European Prison Rules*. Dostupno na: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25
8. Crawley, E. (2004). Release and Resettlement: the perspectives of older prisoners. *Criminal Justice Matters*, 56, 32-33.
9. Crawley, E., & Sparks, R. (2005). Hidden injuries? Researching the experiences of older men in English prisons. *The Howard journal of criminal justice*, 44(4), 345-356.
10. Cruz, X. N. (2016). Literacy media and social integration of the elderly prison population. *Revista Latina de Comunicación Social*, (71), 197.
11. Davis, C., Bahr, S. J., & Ward, C. (2013). The process of offender reintegration: Perceptions of what helps prisoners reenter society. *Criminology & Criminal Justice*, 13(4), 446-469.

12. Day, A., Casey, S., Ward, T., Howells, K., & Vess, J. (2010). *Transitions to Better Lives: Offender Readiness and Rehabilitation*. Cullompton, Devon: Willan Publishing.
13. Denney, A. S., Tewksbury, R., & Jones, R.S. (2014). Beyond Basic Needs: Social Support and Structure for Successful Offender Reentry. *Journal of Qualitative Criminal Justice & Criminology*, 2(1), 36-97.
14. Dhami, M. K., Mandel, D. R., Loewenstein, G., & Ayton, P. (2006). Prisoners' Positive Illusions of Their Post-Release Success. *Law and Human Behavior*, 30(6), 631–647.
15. Di Zerega, M. (2010). Engaging offenders' families in reentry: Coaching packet. Washington, DC: Center for Effective Public Policy.
16. Državni zavod za statistiku (2021). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021*. Dostupno na: <https://popis2021.hr>
17. Fontaine, J., Gilchrist-Scott, D., Denver, M., & Rossman, S. B. (2012). *Families and Reentry: Unpacking How Social Support Matters*. Washington, DC: Urban Institute.
18. Hayes, A. J., Burns, A., Turnbull, P., & Shaw, J. J. (2012). Social and custodial needs of older adults in prison. *Age and ageing*, 42(5), 589-593.
19. Hedderman, C., & Hucklesby, A. (2016). When worlds collide: Researching and evaluating the voluntary sector's work with offenders. In *The voluntary sector and criminal justice* (pp. 117-140). London: Palgrave Macmillan UK.
20. Hughes, M. H., & ten Bensel, T. (2022). "Stuck in their Ways": Examining Parole Officers' Perceptions on Guiding Older Offenders through the Reentry Process. *American journal of criminal justice*, 1-19.
21. Jandrić Nišević, A. (2020). Poslijepenalna zaštita u Republici Hrvatskoj. U: Crnjak, S.. (ur.), *Uspješna resocijalizacija i reintegracija mladih počinitelja kaznenih djela. Što možemo učiniti?* Digitalni priručnik u sklopu projekta „Pokretači promjene-podrška resocijalizaciji i reintegraciji mladih počinitelja kaznenih djela“ (pp. 60-75). Osijek: Centar za nestalnu i zlostavljenu djecu.
22. Kingston P., Le Mesurier N., Yorston G., Wardle S., & Heath L. (2011). Psychiatric morbidity in older prisoners: unrecognized and undertreated. *International Psychogeriatrics*, 23(8), 1354–1360.

23. Knežević, M. (2008). *Penologija u socijalnom radu (i socijalni rad u penologiji)*. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zavod za socijalni rad.
24. Knjižek, D., Mihalj, M., & Mirčeta Mikulić, M. (2017). Izazovi rada s uvjetno otpuštenim osuđenima-probacijska perspektiva. U K, Radat, M., Majdak, I., Jovović, (ur.) *Zbornik radova 1. konferencije prevencije i smanjenja socijalne isključenosti: Integrirani osuđenici – socijalno pravednije društvo* (str. 16-24). Zagreb, Društvo za socijalnu podršku.
25. Kokorić, S. B., Brkić, T., Crnjak, S., Đurak, D., Jandrić Nišević, A., Majdak M., Radić, I., Ratkajec Gašević, G., Ručević, S., & Savanović, N. (2020). *Uspješna resocijalizacija i reintegracija mladih počinitelja kaznenih djela. Što možemo učiniti?*. Centar za nestalu i zlostavljaju djeću, Osijek.
26. Kovčo Vukadin, I., & Mihoci, M. (2010). Nasilje u penalnim ustanovama. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17(1), 333-367.
27. La Vigne, N., G., Visher, C., & Castro, J. (2004). *Chicago Prisoners' Experiences Returning Home*. Washington, DC: The Urban Institute.
28. Lawrence, S., Mears D. P., Dubin, G., & Travis J. (2002). *The Practice and Promise of Prison Programming*. Urban Institute. P
29. Liu, H., Wang, X., Wang, Z., & Cheng, Y. (2024). Does digitalization mitigate regional inequalities? Evidence from China. *Geography and Sustainability*, 5(1), 52-63.
30. Lončar, P. (2016). *Priprema za izlazak na slobodu i poslijepenalni prihvata zatvorenika*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
31. Lotar Rihtarić, M., Vrselja, I., & Badurina-Sertić, Đ. (2017). Individualni čimbenici zatvorenika: što doprinosi penalnom recidivizmu?. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(3), 539-563.
32. Maloić, S. (2015). Probacija prema punoljetnim počiniteljima kaznenih djela - pomoć ili nadzor?. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 23(1), 157-179.
33. Maloić, S. (2020). Pojam i značaj poslijepenalne zaštite–koga štiti, zašto i kako?. *Kriminologija & socijalna integracija*, 28(1), 11.

34. Maloić, S., & Jandrić Nišević, A. (2020). Reintegracija zatvorenika u društvo – možemo li bolje?. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 28(1), 47-77.
35. Maloić, S., & Todosiev, D. (2020). Uloga obitelji u socijalnoj reintegraciji zatvorenika: pregled aktualnih spoznaja. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 28(2), 236-256.
36. Maloić, S. (2022). Implikacije fenomena starenja zatvorske i probacijske populacije za sustave izvršavanja kaznenopravnih sankcija. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 30(1), 47-69.
37. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
38. Mitchell, M. M., Spooner, K., Jia D., & Zhang, J. (2016). The effect of prison visitation on reentry success: A meta-analysis. *Journal of Criminal Justice*, 47, 74-83.
39. Payne, J. (2007). *Recidivism in Australia: Findings and future research*. Canberra: Australian Institute of Criminology.
40. Petersilia, J. (2003). *When prisoners come home: Parole and prisoner reentry*. Oxford University Press.
41. Potter, E., Cashin, A., Chenoweth, L., & Jeon, Y.H. (2007). The healthcare of older inmates in the correctional setting. *International Journal of Prisoner Health*, 3(3), 204– 213.
42. Pravilnik o tretmanu zatvorenika. *Narodne novine*, 123-21
43. Pravilnik o uvjetnom otpustu uz elektronički nadzor. *Narodne novine*, 78-22
44. Ratkajec Gašević G., & Žižak, A. (2016): Motivacijski mehanizmi koji prethode odluci o promjeni ponašanja kod mladih počinitelja kaznenih i prekršajnih djela. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (1), 39-64.
45. Saberi, R., Saffari, A., & Rezaei, A. (2023). Assessment of Financial Literacy Levels among Prisoners and its Impact on Crime Recidivism and Return to Prison. *Assessment*, 30(24), 39-62.

46. Stojkovic, S. (2007). Elderly prisoners: A growing and forgotten group within correctional systems vulnerable to elder abuse. *Journal of elder abuse & neglect*, 19(3-4), 97-117.
47. Špero, J., & Rosandić, P. (2017). Elektronički nadzor pilot-projekt u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 24(2), 671-692.
48. Taxman, F. S. (2004). The offender and reentry: Supporting active participation in reintegration. *Fed. Probation*, 68, 31.
49. Travis, J. (2005). *But they all come back: Facing the challenges of prisoner reentry*. The Urban Insite.
50. Vlada Republike Hrvatske (2024). *Izješće o radu probacijske službe za 2022*.
51. Walters, S. T., Clark, M. D., Gingerich, R., & Meltzer, M. (2007). *Motivating offenders to change: A guide for probation and parole*. Washington DC: National Institute of Corrections, U.S. Department of Justice.
52. Williams, B., & Abraldes, R. (2007). Growing older: Challenges of prison and reentry for the aging population. In *Public health behind bars: From prisons to communities* (pp. 56-72). New York, NY: Springer New York.
53. Williams, W. H., Mewse, A. J., Tonks, J., Mills, S., Burgess, C. N., & Cordan, G. (2010). Traumatic brain injury in a prison population: prevalence and risk for re-offending. *Brain Injury*, 24(10), 1184-1188.
54. World Health Organization (2022). *Decade of Healthy Ageing 2021. – 2030*. Dostupno na: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/Lifestages/healthyageing/news/news/2021/01/decade-of-healthy-ageing-2021-2030>
55. Wyse, J. (2018). Older men's social integration after prison. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 62(8), 2153-2173.
56. Yeoman, K. Ö. (2015). *Recidivism among Icelandic prison inmates released in 2009-2011*.
57. Yin, R. K. (2015). *Qualitative research from start to finish*. New York: Guilford publications.
58. Žganec, N. (2008). Socijalna skrb u Hrvatskoj-smjerovi razvoja i reformi. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 379-393.